

Biblioteca populară a „Asociațiunii“.

Îcoane

din

istoria Grecilor vechi.

Partea II.

de

Victor Lazăr.

SIBIU,

Tipariul tipografiei arhidieceșane.

1904.

Istoria Grecilor vechi.

Formarea statelor.

În timpul, care a urmat după migrațiunea dorică, s'a produs o schimbare însemnată în organizarea publică a Grecilor. În locul societății întemeiate pe înrudirea de sânge se ivesce *statul*, clădit pe aparținerea la aceeași localitate. Desvoltarea a fost aceeași la toate semințiile grecesci, numai în Sparta s'a păstrat un amestec de organizare după ginți și stat modern cu regi în frunte.

După-cum am vădut în partea I, în fruntea organizației publice erau în timpurile cele mai vechi regi. Începând cu mijlocul secol. VIII a. Chr. regalitatea a fost înlocuită prin *aristocrație* (domnia nobililor, nemeșilor). Din sinul poporului s'au ridicat unele neamuri, parte în urma înrudirii lor cu familiile regesci, parte prin averea, vitejia sau cultura lor. Acestea au format o clasă deosebită, care a știut să acapere domnia statului. Aristocrația se prefăcea în *oligarchie*, când numai o parte din neamurile nobile aveau puterea în mână și asupriau poporul, numit grecesce *demos*. Acesta lupta în contra oligarchiei, având în frunte un conducător, care se făcea de multe-ori singur stăpân preste stat. În cazul acesta se numia *tiran*, fie că domnia bine, fie că domnia rău. *Tiranis*, adică domnia unui tiran, era însă numai puntea de trecere la domnia poporului, *democrație*, în care fie-care cetățean avea drepturi egale.

Sparta.

Sparta, unde cuceritorii au sugrumat cu atâta barbarie libertatea poporațiunii băștinașe, n'a fost cruțată mult timp de luptele dintre clasele sociale. In una din aceste lupte a fost ucis regele *Eunomos*. In timpul cel mai prielnic pentru domnia Spartanilor cuceritori s'a ivit un bărbat, *Licurg*, fiul regelui ucis. Istoria legendară a Greciei vechi povesteste, că toate legile, prin cari au vrut să-și asigure Spartanii stăpânirea absolută a țării cucerite, au fost făcute de *Licurg*.

Licurg.

(Pela 900 a. Chr.)

Licurg a fost fratele regelui *Polidectes*, care murise după o domnie scurtă. Acestuia ar fi trebuit să-i urmeze *Licurg* în domnie. La 8 luni după moartea fratelui mai bătrân, a născut văduva acestuia un prunc. *Licurg* a declarat, că nu primesce a fi rege și a purtat grije, ca nepotul său să poată ajunge pe tron. Văduva adevădă il imbiase pe *Licurg* să o iee de soție și ea va omori pe copilul, ce va nasce. *Licurg* a respins cu scârbă propunerea aceasta și fiind-că femeea răsbunătoare a încercat să-l ponegrească înaintea poporului, acuzându-l, că voesce să-i omoare pruncul, ca să poată ajunge el rege, a plecat în țeri străine. El s'a dus mai întâiu pe insula *Creta*, vestită pentru legile înțelepte și aspre ale lui *Minos*. Aici i-a venit mai întâiu ideea de a se face legislatorul¹⁾ patriei sale. După-ce a studiat legile lui *Minos*, a călătorit la *Asia mică*, de unde a adus cântecele lui *Homer*, și la *Egipt*.

¹⁾ Cel-ce face legi.

În timpul, cât a petrecut în străini, lucrurile se încurcaseră tot mai mult în Sparta. Partidul, care doria o îndreptare a rēului, în frunte cu regele Archelaos, l-a chemat acasă însărcinându-l cu croirea unor legi nouē. Partidul contrar încă s'a supus, după-ce însuși oraculul din Delfi îl numise pe Licurg fintă mai mult dumnezească decât omească, și legile lui asemenea. După-ce a făcut legile, Licurg a pus pe concetățenii lui să joare, că le vor respecta și nu le vor schimba până la rentoarcerea lui din străinătate. El a plecat apoi în țeri străine, unde a și murit. Ca să nu ajungă nimic din el îndērēt la Sparta, a lăsat cu limbă de moarte, ca cenușa rămasă după arderea cadavrului lui să fie aruncată în mare.

Legile lui Licurg n'au regulat numai raportul (legăturile) dintre stăpâni și subjugați, nici numai administrația statului, ci ele s'au întins și asupra amănunțimilor vieții de toate dīlele.

Constituția.

Constituția politică a Spartei a lăsat-o Licurg așa după cum s'a desvoltat din organisarea după ginți. Cea mai mare putere politică o avea, mai ales la început, *adunarea poporului*, la care participa ori-ce Spartan de 30 ani impliniți. Ea se ținea în fie-care lună pe timp de lună nouă sub cerul liber. În ea se hotăria asupra proiectelor de legi, pe cari le presenta sfatul bătrânilor, se alegeau diregătorii și se hotăria când era vorba de pace sau războiu. Asupra proiectelor de legi aduse în adunare nu se vorbea, căci se făcea numai votare simplă prin strigare. Adunarea populară o presida sfatul sau regii, mai târziu și eforii.

Mijlocul între adunarea poporului și regi îl forma *gerusia*, adică sfatul bătrânilor (geronților). Gerusia se compunea din căpeteniile celor 30 de ginți. Toți geronții trebuia să fie trecuți de 60 ani. Gerusia, compusă din 28 membri (din două ginți erau cei doi regi), hotăria și se sfătuia asupra propunerilor, ce avea să facă adunării populare, judeca asupra crimelor, cari trebuiau pedepsite cu moartea sau cu pierderea drepturilor, și supraveghia purtarea morală a ginților.

În Sparta domniau totdeauna doi *regi*, cari erau ereditari și aparțineau totdeauna ginților Agis și Euripontes. Ei conduceau armata la luptă, aduceau jertfele și presidau ședințele gerusiei. În afacerile administrative nu se puteau amesteca.

O instituțiune a ajuns cu timpul la putere aproape nemărginită în Sparta: *eforii*. La început erau numai primari ai pieții. Asuprirea barbară, la care supunea o mână de Spartani pe locuitorii cei vechi ai țării, îi făcea pe aceștia să încerce adese-ori scuturarea jugului. Teama de primejdie i-a făcut pe Spartani să primească în a. 580 a. Chr. propunerea lui *Cheilon* de a încredința eforilor o putere, care-i ridica preste regi. Eforii puteau să aresteze și să pedepsească pe ori-cine bănuiau, puteau omori pe Perieci și pe Heloți, puteau depune și acusa pe regi. Ei aveau și dreptul de a convoca adunarea poporală. Cheilon a fost numit de Spartani cel mai înțelept legislator după Licurg, într'adevăr însă împarte cu Licurg rușinea de a fi făcut cele mai barbare legi pentru asupra unei populațiuni cu mult mai numeroase decât cele câte-va mii de Spartani cari trăiau o viață de trântori pe pământul răpit dela alții.

Crescerea tinerimii.

Tot Licurg se dice, că a făcut și legile, prin cari regula crescerea tinerimii și viața privată. Ele sunt isvorite din teama de poporațiunea subjugată și urmăresc scopul de-a face din Spartani oameni fără milă față de ei înșiși și față de semenii lor, ca astfel să fie pururea o armată gata de a lovi cu cruțime în dușmanii din lăuntru și din afară. Crescerea tinerimii era un drept al statului, copiii erau socotiți proprietatea lui.

Copilul nou născut era esaminat îndată după naștere. Cel slab era aruncat pradă fearălor pe muntele Taigetus, cel sănătos rămânea în grija părinților până la etatea de 7 ani. Dela anul al 7-lea încolo se îngrija statul de crescerea lui. Impărțiți în cete, erau crescuți de supraveghetori, *paidonomos*, numiți de stat. În fie-care îi trebuiau să facă deprinderi gimnastice și marșuri lungi. Nutrementele erau rău și așa de neîndestulitor, încât erau siliți să fure. Furtul era ertat, cel prins însă căpăta bătăi. Toată îmbrăcămintea lor era o cămașe. Ei dormeau în fân, pae ori chiar papură, pe care trebuiau să și-o taie singuri din mărghilele de pe lângă riul Eurotas. Tinerimea se mai deprindea și la răbdarea durerilor trupesci. În fie-care an copiii erau bătuți la altarul zeiței Artemis și nu era lucru rar, că unii din ei muriau sub lovituri, fără să fi oftat o singură dată. Cât de tari erau în privința aceasta, dovedesce și întâmplarea următoare: Un băiat furase o vulpe tină, pe care o ascunsese sub cămașă. Vulpea începuse să-l musce, dar' băiatul nu dete nici un semn de durere, fiind nisce oameni aproape. Aceștia l-au vădut cădând la pământ și o vulpe tulind de

lângă el la fugă. Băiatul murî în urma rănilor pricinuite de mușcăturile vulpei.

Fetele spartane încă primiau o creștere mai mult bărbătească. Și ele trebuiau să facă deprinderi gimnastice, adevărat, că în locuri separate. La unele deprinderi de ale lor se uitau însă și băieții, precum mergeau și ele să privească la luptele acestora, unde laudau pe cei voinici și huliau pe cei biruiți. Lauda sau hulirea lor avea o mare influență asupra sexului bărbătesc din Sparta, unde preste tot femeile se bucurau de mare cinste. Creșterea aceasta nefirească a femeilor a avut însă drept urmare o destrăbălare morală grozavă. La nici una din semințiile grecesci nu erau femeile așa de destrăbălate în privința credinței conjugale, ca în Sparta.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Viata privată.

Viata privată a junilor și bărbaților încă era regulată prin legile lui Licurg. Ei încă făceau zilnic deprinderi gimnastice sau mergeau la vînat. La mîncarea principală a țării trebuiau să se adune câte 15 la o masă, așa că ei nu mîncau acasă. Pentru *fiditiile* sau *sisițiile* acestea trebuia să dea fie-care pe lună câte 11 măsuri făină de orz, 19 litri de vin, 5 punți de brînză, 2¹/₂ punți smochine și vre-o doi bani pentru celelalte trebuințe. Cine nu era în stare să dea cele înșirate, nu putea să șadă la masă cu ceilalți. O mîncare, care nu lipsia în nici o țară de pe masă, era *supa neagră*, un amestec de sînge, carne de porc, sare și oțet. Dela masă putea lipsi numai cel-ce aducea vre-o jertfă țerilor sau venise obosit delà vînat. În cazul acesta trebuia să trimită însă o parte din carnea delà jertfă sau din vînat pentru masa comună.

Spartanului nu-i era ertat să părăsască țara pe cât timp era bun de soldat. Preste tot se fereau cât se poate mai mult de a veni în atingere cu străinii, cari încă numai cu greu puteau sta pe timp mai scurt în Sparta. Comerțul cu străinătatea era oprit, tot așa banii de aur, argint și aramă. Pentru daraverile dintre ei foloseau numai bani de fer. la care nu rivnea nime. La clădirea caselor nu era ertat să folosească alte unelte afară de topor și ferestreu.

O trăsătură frumoasă în viața Spartanilor era cinstea deosebită, ce o aveau față de cei mai bătrâni. Vestitul orator roman Cicero ne povestesc un exemplu frumos despre aceasta: Un bătrân intră în teatrul din Atena, unde tocmai se aflau și nisce trimiși spartani. Dintre Atenieni nu i-au făcut nime loc, ajungând însă bătrânul la locul, unde erau cei câți-va Spartani, aceștia s'au sculat numai decât și l-au imbiat să șadă. Atenienii au bătut în palmi în semn de laudă, un Spartan însă le-a dis: „O Atenienilor, ce oameni sunteți voi! Sciți, ce se cade, și totuși faceți, ce nu se cade!“

În străini mergeau numai când aveau vr'un război. În urma creșterii lor nu e mirare, că războiul li-se părea ocupațiunea cea mai plăcută. Când plecau la război, se îmbrăcau în haine de purpură, capul și-l împodobiau cu cununi, pe drum cântau din gură și din flueră. Viața din castră (lagăre) era mai liberă și mai veselă. Prada făcută le aducea pe masă de multe-ori mâncări mai bune ca supă lor cea neagră. Pe cel-ce muria luptând vitejesce îl înmormântau încununat cu lauri sau îmbrăcat în haine de purpură. Rușinea și urgia îl ajungea însă pe cel-ce fugia fricos din luptă sau se da înapoi. Acestuia nu-i mai era ertat să

ia parte la deprinderile gimnastice și la masa comună, nu putea fi numit în nici un post de cinste, nu putea cumpăra și nu putea vinde nimic.

Sparta nu era încunjurată cu ziduri. Piepturile Spartanilor trebuiau să fie zidul de apărare al patriei lor.

Despre cultura spiritului nu era vorbă în Sparta. Tinerimea învăța să scrie și să cetească și să cânte cântecele sfinte și războinice, cu cari se înveseleau la sărbători și la începutul unei lupte. Cei tineri erau îndatorați să asculte cu cea mai mare atențiune, de câte-ori vorbeau învățătorii lor sau alți bătrâni despre afaceri de stat. Lor nu le era ertat să întrebe. Intrebați, trebuiau să răspundă cât se poate de scurt. Felul acesta de răspuns a rămas vestit în istorie sub numele de *vorbire laconică*. Din timpurile acelea vechi ne-au rămas câte-va din aceste răspunsuri laconice. Un ticălos a întrebat odată pe Demaratus, că cine e cel mai bun Spartan. Răspunsul a fost: „Care samănă mai puțin cu tine!“ — Un Atenian a numit pe Spartani oameni neînvățați. „Ai dreptate“, zise un Spartan, „dintre Grecii noi suntem unicii, cari n'am învățat nimic rău dela voi“. — Un orator străin voia să țină o vorbire lungă în cinstea lui Hercules. Un Spartan i-a zis: „Pentru-ce atâta vorbă, că nu-l hulesce nime?“ O mamă spartană zise cătră ficiorul ei, care pleca la războiu: „Sau cu, sau pe scut!“ (Aruncarea scutului în luptă era rușine mare, de aceea mama îi spunea să aibă grije de el sau apoi mai bine să fie adus mort pe el).

Poporațiunea supusă.

După cum vedem, bărbații spartani nu lucrau nimic, femeile lor nu țeseau, nu torceau, cu un cuvânt nu sciau ce e economia casei. Le-a fost ușor să ducă viața aceasta,

pentru-că pentru ei și pentru ele munceau nenorociții locuitori băștinași ai țării. *Perieci* se ocupau parte cu comerțul și meseriile, parte cu agricultura. Din tot ce câștigau, trebuiau să dea o parte bună Spartanilor. Ei erau siliți să facă și serviciu militar, fără de a avea însă dreptul de a se amesteca în administrarea statului.

În cea mai neagră sclăvie gemeau *Helotii*. Ei trebuiau să lucreze moșiile Spartanilor, să servească la mesele comune; ei erau vitele, cari cărau în războiu poverile și săpau șanțurile de apărare. În timp de primejdie mare erau siliți și la serviciu militar. Imbrăcămintea încă îi deosebia de cei liberi: pe cap aveau o șapcă de piele, trupul și-l învăliau în piei de oae. De multe-ori îi siliau Spartanii să se îmbete până nu mai sciau de ei. În starea aceasta erau arătați tinerimii, ca aceasta să vadă, cât e de scârboasă beția.

De o cruzime ne mai pomenită era *Cripteia* (ascunderea). Aceasta era o întocmire pentru spionarea Heloților. Spartani tineri erau trimiși în țară printre Heloți, ca să-i spioneze. Indată-ce aflau ceva bănuelnic, ucideau pe sclavi cu cuțitele. Când era Sparta în pericol, adunau pe Heloții, cari li-se păreau mai puternici și mai îndrăsneți, și îi ucideau fără milă, dar' pe ascuns. Pentru-că Spartanii cei viteji se temeau de acești nenorociți, cari pândeau ori-ce moment, ca să poată strica tiranilor lor.

Aceasta a fost constituția lui Licurg. Spartanii au ținut timp mai îndelungat la legile și obiceiurile cele vechi ca celelalte seminții grecesci, ceea-ce nu i-a ajutat numai să ajungă stăpânii Peloponezului, dar' au avut un timp oare-care și hegemonia (stăpânirea) peste ceilalți Greci. Pe când însă Atenienii și alte seminții au lăsat moștenire

o cultură, ale cărei urme le întâlnim la tot pasul făcut în cultura noastră, dela Spartani nu ne-au rămas decât amintirea unei vitejii mari puse în serviciul patriei, dar' murdărită prin sclăvia părții celei mai mari a poporațiunii.

Răsboaele mesenice.

(730—710 și 645—630 a. Chr.)

Dela Sparta spre apus era țerișoara *Mesenia*, mai mică decât *Loconia*, dar' mai roditoare. Rodnicia pământului și dorința de a-și mări țara au îndemnat pe Spartani să înceapă răsboiul de cucerire. Fără de-a vesti dușmanului începerea răsboiului, după-cum era obiceiul și la Grecii cei vechi, au năvălit în *Mesenia*, prădând și ardând. *Mesenii* surprinși s'au retras în cetățile lor, de unde atacau cetele spartane. Oraculul dela *Delfi* le prorocise, că numai jertfind o fată fecioară, din neam regesc, zeilor din *Hades* vor învinge pe Spartani. *Aristodemos*, viteazul conducător al *Mesenilor*, a jertfit pe propria lui fiică. Cădând regele *Mesenilor* într'o luptă, a fost ales *Aristodemos* rege. Șase ani au ținut luptele, în cari Spartanii au fost în continuu bătuți, așa că au trebuit să se retragă. S'au recules însă după câțva timp și năvălind din nou asupra *Mesenilor* i-au bătut. *Aristodemos* s'a sinucis pe mormântul fiicei sale, jertfite fără folos. *Mesenii* au fost subjugati și iobăgiți, trebuind să dea Spartanilor jumătate din roada câmpurilor lor.

Inc'odată încercară *Mesenii* să-și recapete libertatea lor. În frunte cu tinărul *Aristomenes* au învins pe Spartanii, cari năvăliseră eară în *Mesenia*. Curagiul lui *Aristomenes* era așa de mare, încât s'a dus la Sparta și a depus pe altarul zeiței *Palas Atene* un scut cu inscripția: „*Aristomenès*

il dă ȳitei, după invingerea Spartanilor“. Aceştia se îngroziră şi cerură sfatul oraculului din Delfi, care-i îndrumă să ceară ajutorul Atenienilor. În loc de trupe, aceştia le trimiseră un cântăreţ, *Tirteos*, care înflăcăară prin cântecele lui din nou curagiul slăbit al Spartanilor. Cu toate acestea ei fură din nou bătuţi. Atunci încercară cu tradarea. Arcadienii veniseră în ajutorul Mesenilor, Spartanii cumpără pe regele Arcadiei şi într'o luptă acesta părăsi pe tovarăşii lui, cari fură bătuţi. Războiul a mai durat câţva timp, până când Spartanii au cuprins prin surprindere cetatea Ira. Trei ȳile şi trei nopţi a ţinut lupta. Aristomenes a scăpat cu o ceată de eroi şi a fugit pe insula Sicilia, unde a cuprins oraşul Zancle, pe care l-au numit *Messana* (Mesina).

Mesenii rămaşi în patria veche au fost prefăcuţi în Heloţi. Asuprirea barbară, la care erau supuşi, a cauzat în decursul timpului multe războaie din partea lor, dar toate au fost zadarnice.

Atena.

Causele cari au prefăcut Atena dintr'o societate organizată după ginţi într'un stat, n'au isvorit numai din subjugarea populaţiunii vechi, ca în Sparta, ci mai ales din starea economică a seminiilor atice. De aceea mersul dezvoltării populaţiunii ateniene e cu mult mai vrednic de cunoscut şi mai plin de învăţăminte, mai ales că rezultatul acestei dezvoltări a fost un stat adevărat. Invenţiunea comunei politice şi organizarea ei ca corporaţiune politică ni-se par foarte simple, pentru-că noi ne-am pomenit în ele. Dar' multe veacuri au trebuit să treacă şi multe experienţe au trebuit să facă oamenii până să ajungă a se

organisa nu după înrudirea de sânge, ci după conlocuirea lor în același hotar.

Formarea societății politice se poate vedea mai bine la Atenieni. În jurul cetății lui Cecrops (v. p. I pag. 8) s'au format mai multe colonii, din cari s'au născut orașul Atena. Așezarea multor oameni pe un loc mai strimt a produs o agricultură mai intensivă,*) creșterea vitelor s'a dezvoltat, de asemenea s'au înmulțit obiectele de comerț și proprietatea. Raporturile isvorite din acestea au născut trebuința de diregători, judecători, funcționari militari și civili. Trebuiau trupe de apărare, tot lucruri împreunate cu cheltueli, la cari trebuiau să contribuie cu toții. Comerțul a dat naștere unei clase sociale nouă, a comercianților, cari cu muncă puțină câștigau mult, așa că în curând strinseră avuții mari și trecere mare. Prin comerț începură să se amestece membrii singuraticilor triburi. Aceștia își administrau singure afacerile lor, străinii, cari veniau într'un trib străin, nu aveau drepturi. Toate aceste schimbări erau bețe în roata mersului regulat al organizării după ginți, așa că în timpul eroic se ivise trebuința de a regula organizațiunea publică.

Primul, care a încercat aceasta, a fost după tradiție *Teseu*. Înainte de-a ajunge el rege în Atena, poporul atic locuia în orașe, cari nu aveau nici o legătură administrativă unele cu altele, avându-și fie-care archonții (căpeteniile) sei proprii. *Teseu* i-a înduplecat să privească afacerile lor de comune și să aleagă un consiliu comun, cu reședința în

*) O cultură mai bună a pământului, scoțând din el mai multe produse ca de obicei.

Atena. În felul acesta s'a născut un drept comun, așa că Atenianul nu-și perdea drepturile și dacă trecea pe teritoriul unui trib străin. N'a trecut mult, și între cetățeni era primit și Grecul străin, care nu aparținea nici unuia dintre cele patru triburi atice.

O nouă lovitură pentru organizarea după ginți a fost împărțirea după clase, atribuită tot lui Teseu. Poporul a fost adecă împărțit în *eupatriți* (nobili), *geomori* (agricultori) și *demiurgi* (meseriași), fără de a se mai lua în considerare, cărei ginți, frații sau trib aparține cineva. Diregătorii puteau fi aleși numai din clasa eupatriților. Împărțirea aceasta după clase n'a ținut mult.

Înainte de anul 776 a. Chr. s'a șters instituțiunea de rege și în locul acestuia s'au pus în fruntea statului *archonți* aleși dintre nobili. În anul 711 s'a micșorat timpul de serviciu al archontelui, satorindu-se pe de cece ani și alegându-se totdeauna cel mai vrednic. În anul 683 s'a micșorat timpul archonatului la un an, alegându-se câte nouă archonți, fie-care însărcinat cu un fel anumit de afaceri. Mai târziu s'a înființat *areopagul* compus din foști archonți, cari aveau să judece pe criminali și să supravegheze moravurile cetățenilor. Afară de acesta s'au mai înființat câteva oficii nouă militare, administrative și de marină.*) De o însemnătate deosebită pentru comerțul Atenei a fost formarea *naucra-riilor*. Fie-care trib era împărțit adecă în 12 cercuri mici și fie-care din aceste cercuri trebuia să aibă o corabie de războiu, bine întocmită, afară de aceasta 2 călăreți. În

*) Cu vorba *marină* se însemnează tot ce e în legătură cu umblarea corăbiilor pe mare.

felul acesta se formă o putere armată, care nu era rezultatul organizării după giniți, ci după comune.

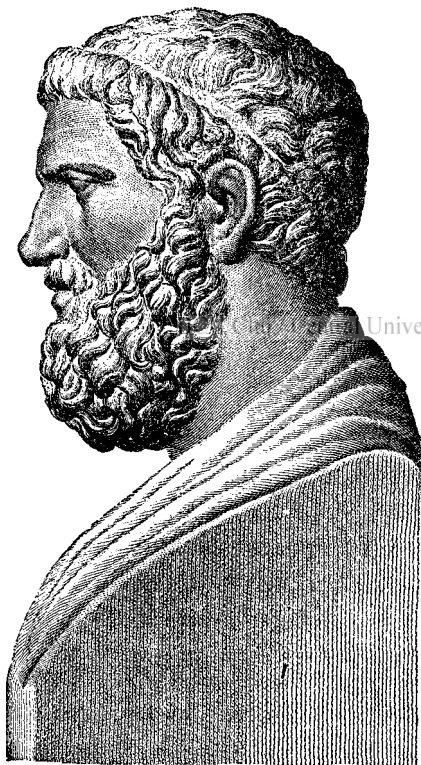
Mai mult a făcut, ca organizarea socială să devină asemănătoare cu cea de aăzi, comerțul. Oamenii începură să producă mai mult, decât cereau trebuințele proprii, desfacerea produselor apucă pe mâna comercianților, cari începură să strîngă averi mari. Ei împrumutau bucuros bani producătorilor de mărfuri, dar' pe lângă camete. În curînd se ivi și ipoteca (împrumutul cu zălogire). După organizarea veche pămîntul era proprietatea *comună* a gintei. Membrii gintei căutau să se scape de acest comunism, ca să poată fie-cine dispune liber de partea lui de pămînt. Dorința li s'a împlinit, dar' urmările s'au vădut în curînd. Partea cea mai mare din pămînturile țeranilor era zălogită pe numele nobililor cămătari, o parte însemnată trecuse de tot în proprietatea acestora. Țeranul arîndaș era bun bucuros, dacă îl lăsa cămătarul să-și lucreze vechea moșie, plătind însă *cinci din șase părți* din produsele pămîntului drept arîndă. Cămătarii au mers și mai departe. Dacă valoarea moșiei nu acoperia datoria, tatăl era dator să-și vîndă copiii ca sclavi în străinătate!

Schimbările acestea, înmulțirea proletarilor (celor fără avere), apoi a sclavilor și a străinilor au produs stări de nesuferit. O lecuire a acestora a încercat *Draco* (624 a. Chr.), care a croit nisce legi, cari cuprindeau hotărîri contra crimelor sêvêrșite față de proprietate, cetățeni și societate. Legile draconice, vestite pentru asprimea lor, căci puneau și pentru un simplu furt dela cîmp pedeapsa de moarte, nu s'au putut susține mult timp, dar' au fost prima încercare de legi publice, scrise, pe cari să le cunoască toți cetățenii, nu numai nobilimea.

Un succes mai mare și de o însemnătate mai mare au avut legile lui *Solon*, cari au pus temelia adevărată pentru statul atenian.

Solon.

(594 a. Chr.)

Solon.

nădejduite, numai să se vadă scăpați.

Când a pășit Solon ca legislator, populațiunea Aticei era împărțită în 3 partide mari, între cari certele erau cu atât mai aprinse, cu cât lipseau legi hotărâte, recunoscute de toți, cari să reguleze starea și legăturile dintre deosebitele clase sociale. Partidul *Pedieilor* cuprindea pe proprietarii cei mari, al *Paralilor* pe cetățenii mai bogați, pe comercianți și pe navigatori (cei-ce umblau pe mare), al *Diacrilor* pe cei săraci și cufundați în datorii, cari cereau mântuirea lor de jugul, în care îi cufundaseră creditorii. Diacrii erau gata să se folosească și de mijloacele cele mai des-

Solon a isbutit să afle mijloacele, cari să impedece ruinarea, care amenința Atena. El era un om înțelept, blând și scia să influențeze asupra oamenilor. Deși aristocrat, nu pătimea de fudulia celorlalți nobili, ceea-ce l-a ajutat mult la mulcomirea poporului.

Înainte de a încerca introducerea unor legi nouă, își dovedise vrednicia. Lui e de-a se mulțumi cucerirea insulei Salamis din fața Aticeii, care fiind în mâni străine era o pedecă însemnată pentru comerțul Atenei în sinul eleusic. Tot el a pedepsit orașul Chirha, ai cărui locuitori prădaseră ținutul zeului Apolo dela Delfi. Oraculul, în semn de mulțămیتă, l-a îndemnat de-a dreptul să se facă legislatorul Atenei, ceea-ce i-a mărit mult vađa înaintea concetățenilor lui, cari l-au ales archon, cu îndatorirea de-a schimba constituția și legile în modul, ce-l va afla de bun pentru popor.

Solon avea să impace două partide, compuse unul din cei-ce acaparaseră aproape toată proprietatea în mânilor lor, celalalt din cei-ce perduseră aproape tot. Cel dintăiu voia să se păstreze starea veche, cel din urmă cerea împărțirea moșiilor. Solon a ales calea mijlocie. Mai întăiu a micșorat datoriile prin așa numita *seisachteia*, adecă scuturarea sarcinilor. El a scăđut valoarea banilor cu 27 procente, bătând bani noi, din cari 100 drahme (o drahmă = 92 bani) nouă valorau cât 73 de cele vechi, și hotărând plata datoriilor cu bani de cei noi. Țăranul, care datora 100 drahme vechi, plătea într'adevăr numai 73. A declarat apoi toate contractele, prin cari se zălogise debitorul pe sine sau familia lui, fără valoare, a cumpărat pe spesele statului pe cei vânduți ca sclavi și i-a pus iară în drepturile lor. Ca să nu se poată grămădi prea mult pământ în

proprietatea unui singur om, s'a statorit măsura cea mai mare de pământ, pe care-l pute avea cineva.

Solon a încercat și împărțirea după clase, făcându-o după avere și hotărînd pentru fie-care clasă anumite îndatoriri. Cel-ce avé de pe moșie o recoltă de 500 medimne (un medimn cam 41 litri) sau un venit asemenea, era în clasa I., cel cu 300 med. în a II-a, și cel cu 150 med. în a III-a, cel-ce avé mai puțin sau nimic în a IV-a. Diregători puteau fi numai membrii din primele 3 clase, în funcțiunile cele mai de sus numai cei din clasa I. Membrii clasei a patra aveau numai dreptul de-a vorbi și vota în *adunarea poporală*, un drept însemnat de altminteri, pentru-că aici se alegeau diregătorii, erau trași la dare de samă, se hotărea asupra propunerilor făcute de consiliu. Adunarea poporală se compunea din toți cetățenii trecuți de 20 ani. Votarea se făcea prin ridicarea mânilor, tăblițe de vot, petricile. Adunarea se ține de patru ori în 35 zile. Când se începea ședința, se încuiau toate porțile cetății, ori-ce comerț înceta în piață și fie-care cetățean aflat pe stradă trebuia să meargă la adunare, de unde nu pute eși nime, până nu se isprăvia.

Intre instituțiunile de stat era și *areopagul*, compus din archonții, cari își făcuseră anul. Areopagul judeca omorurile și alte crime grele, supraveghia respectul legilor și al obiceiurilor, avé și dreptul de-a protesta contra tuturor hotărîrilor aduse de consiliu sau de adunarea poporală.

Bule era consiliul celor patru sute aleși, câte o sută din fie-care trib. El avé dreptul să cerceteze toate chestiunile, cari aveau să fie aduse înaintea adunării poporale. Cele-ce i se păreau nepotrivite le putea respinge. El conducea finanțele statului, supraveghia armata și marina,

aresta pe criminalii de stat. Un comitet de 100 membrii îndeplinea afacerile de toate Țilele ale statului.

Un fel de curte de apel (tribunal), mai târziu de casare (curie) pentru casuri de crimă și lucruri mai însemnate de drept era *heliaia*, compusă din un număr mai mare — erau și 6000 — de cetățeni aleși din cele 4 triburi.

Puterea armată a fost regulată pe basa împărțirii după clase. Clasa primă, care și așa plătea cele mai mari dări, trebuia să susțină corăbiile de război, clasa a doua, hipais sau călăreții, era cavaleria, clasa a treia, zeugiții sau cei greu înarmați, era infanteria. Clasa a patra, tetis sau muncitorii și meseriașii, era infanteria ușoară și servia numai când intra dușmanul în țară.

Legile, cari regulau *raporturile private*, erau făcute tot în spirit republican. Fie-care cetățean putea hotărî liber prin testament asupra averii, ceea-ce înainte de Solon nu era ertat. Părinții fără avere erau siliți să-și dea copiii la o meserie, altminteri nu puteau pretinde, ca copiii să-i susțină la bătrânețe. Când se întâmpla vre-o război, fie-care cetățean trebuia să se hotărască pentru una din partide, altminteri era socotit om fără onoare și perdea drepturile cetățenesci.

Crescerea tinerimii era lăsată mai mult în sarcina părinților. Tinerimea ateniană încă făcea deprinderi gimnastice, obicinuite la toți Grecii, dar' ea căpeta și o cultură științifică și artistică, ceea-ce o ridica mult peste cea din Sparta. Copiii celor morți pe câmpul de luptă erau creșcuți pe spesele statului, cei morți pentru patrie erau preamăriți, tot legi, cari țineau, în pepturile cetățenilor, viu sentimentul iubirii de patrie.

Legile lui Solon s'au scris pe table de lemn și s'au expus în cetatea Atenei. După-ce au jurat cetățenii, că vor respecta legile și timp de zece ani nu le vor schimba, Solon a plecat în călătorii.

Urmașii lui Solon.

Abia se îndepărtase Solon din Atena și cele trei partide formate înainte de a se croi legile lui Solon începură să lupte, căutând fie-care a schimba legile în favorul său. Indeosebi nobilimea voia cu tot prețul să ajungă iară la puterea de mai înainte, ca să poată subjuga poporul. Nisuințele ei au fost zădărnice însă de o rudenie a lui Solon, *Pisistrat* (560—511 a. Chr.), care se făcù tiranul Atenei (în înțelesul vechiu grecesc, nu în cel de ađi) și după-ce respinse câte-va încercări de ale nobililor (*Alcmeoniđi*), cari atacaseră patria lor cu ajutor străin, se îngrijí ca legile lui Solon să fie duse în deplinire. Comerțul și artele, bunăstarea și liniscea luară un avânt însemnat în decursul domniei lui Pisistrat. Pagubă însă, că fiii lui, *Hipias* și *Hiparch*, indeosebi cel dintăiu, deveniră într'adevăr tirani, ceea-ce le-a ușurat mult nobililor alungați din Atena să pună mâna pe domnia Atenei. Ei au fost ajutați de Spartani, cari voiau să introducă pretutendeni aristocrația. *Hipias* și *Hiparch* fugiră în Asia la regele Persiei.

Dela Solon trecuse aproape o sută de ani și nobilii apucaseră cu totul de-asupra. Dar' numai pe scurt timp. *Cleistenes* surpă pentru totdeauna aristocrația și dete popoului o organizare nouă. El împărți Atica în 100 comune. Fie-care cetățean trebuia să se înscrie în una din aceste comune, ceea-ce constituia dovada și temelia drepturilor

Uciderea lui Hiparch prin Harmodios și Aristogeiton.

civile. Locuitorii unei comune — demos — își alegeau un primar, un cassar și treizeci de jurați. Hotăririle se aduceau în adunarea comunală, care-și alegea și pe preotul. Dece comune formau un trib, care alegea un comandant de călăreți, unul pentru infanterie și un comandant suprem. Fie-care trib trebuia să dea cinci corăbii de războiu. Fie-care trib alegea 50 membri în consiliul general, compus din 500 cetățeni. Adunarea poporală și archonatul se păstrară. Afară de aceea erau judecători și diferiți funcționari administrativi. Și poliție s'a introdus, dar' serviciul ei îl făceau sclavii, nevoind nici un cetățean liber să primească slujbă de polițist.

Tot lui Cleistenes i-se atribue și instituția *ostracismului*. Acesta era un fel de tribunal poporal, care avea să se pronunțe în privința exilării¹⁾ unui cetățean, care puté să devină primejdios pentru constituție prin influința prea mare, la care ajungea. Exilarea se făcea pe 10, apoi pe 5 ani. Exilarea aceasta nu era socotită ca pedeapsă, nici ca rușine. Votarea se făcea scriindu-se numele celui-ce era să fie exilat pe o tăbliță de lut (ostracon). Dacă votau preste 6000 pentru exilare, cetățeanul ajuns în ostracism trebuia să părăsască țara, dar' puté fi rechemat prin un nou vot al poporului înainte de a-și fi împlinit anii de exil.

Încercările nobililor de a delătura constituțiunea democratică a Atenei cu ajutorul Spartanilor au fost respinse de poporul atenian. Democrația²⁾ aceasta a făcut să înceteze certele între clasele libere, a mărit puterea și vađa Atenei și în afară. Comerțul și meseriile, arta și știința înfloriră. Nu trebuie să uităm însă, că greul muncii apăsa

1) Alungarea din țară. 2) Domnia poporului.

pe umerii sclavilor, căci cetățenii liberi se ocupau numai cu politica, artele și știința. În Atena erau pe timpul celei mai mari înfloriri a ei pe lângă cei 90,000 liberi și 45,000 scutiți¹⁾ preste 365,000 sclavi, și munca acestora a făcut cu puțință crearea aceluia traiu frumos, de care se bucurau Atenienii, dar' nu și mulțimea nenorociților.

Statele mai mici.

Afară de Sparta și de Atena mai erau în Grecia o mulțime de state mici, ale căror lupte constituționale se aseamănă cu cele din cele două state mai mari. Unele s'au luat mai mult sau mai puțin după Sparta, altele după Atena, toate aveau însă o constituție democratică. Și în statele acestea s'au ivit, mai ales în sec. 7 și 8 înainte de Chr., așa numiții tirani, cari au făcut mult pentru ridicarea comerțului. O parte din aceste state se formase din coloniile grecesci, cari împodobeau țărmurile mării mediterane.

Dintre statele mai mici au ajuns la oare-care însemnătate numai Teba.

Legătura dintre statele grecesci.

Din cele spuse până acum s'a putut vedé, că Grecii n'au format nici când un singur stat, ci fie-care ținut, mai mare sau mai mic, forma o țară pentru sine, cu constituția ei proprie. Fie-care stătuleț își temea neatârnrarea sa și ori-ce încercare făcută de unul mai puternic pentru subjugarea altuia pricinuia răsboaie, în cari se amestecau de re-

¹⁾ Scutiții erau străini liberi, cari făceau negoț sau aveau o meserie în Atena, fără de-a avea drepturi politice. Ei plăteau o taxă anuală de 12 drahme.

gulă mai multe state. Numai o primejdie mare, ca năvălirea Persilor, a fost în stare să unească pe Grecii în contra dușmanului comun. Cu toate acestea între singuraticile seminții și stătuțele erau multe puncte de atingere, cari făceau ca Grecii să apară în fața străinătății ca popor unitar și în ei încă să se desvoalte conștiința, că sunt de aceeași origine.

Unitatea lor o vedea mai ales limba comună, religia și același rost în felul lor de a fi. Grecii se deosebiau prin curagiu înăscut, nobilitate de spirit, dragoste mare cătră libertate și plăcere multă pentru poezie și artă. Ei iubiau o viață veselă, infrumșetată prin tot felul de sărbări. In-sușirile acestea comune au născut și unele întocmiri comune: *jocurile naționale, amfictioniile și oraculele.*

BCU Cluj **Jocurile naționale.** Library Cluj

Jocurile naționale ale Grecilor s'au născut din luptele de întrecere, cari erau împreunate de regulă cu sărbările religioase. Jocurile olimpice, pitice, nemeice și istmice au devenit cu timpul jocuri naționale pentru Grecia întreagă.

Cele mai vestite erau *jocurile olimpice*, cari se serbau la Olimpia în Elis, totdeauna pe timpul primei lune pline după solstițiul de vară (Iunie). Șesul frumos dela Olimpia avea o cale pentru alergarea pe jos (stadion) și una pentru alergarea cu căruțe trase de cai. Temple frumoase, între cari al lui Zeus, teatre, locuri de gimnastică și alte edificii împodobeau șesul. La sărbările din Olimpia nu veniau numai cei-ce voiau să se întrecă în fugă, salturi, trântă, aruncarea cu discul sau cu sulița, lupta cu pumnii, ci și oratori, poeți, filosofi, istoriografi, cari își ceteau scrierile lor, făcându-le în modul acesta cunoscute în toată Grecia.

În ziua din urmă a sărbărilor se ceteau înaintea întregului popor numele învingătorilor. Aceștia erau premiați cu o cunună simplă de maslin. În orașul nașterii lor erau petrecuți în mod sărbătorește, bucurându-se de cinsturi deosebite. Învingătorului i-se ridica o statuă, în onoarea lui se făceau cântece, cari îi vesteau gloria până în cele mai îndepărtate locuri și îi păstrau numele pentru veacuri. Scurt, învingerea la jocurile acestea naționale era pentru Grec cel mai frumos dar al sorții.

Jocurile olimpice se țineau tot la 4 ani. Timpul acesta se numea o *olimpiadă*. Dela anul 776 a. Chr. încoace s'au indus numele învingătorilor într'un registru. Făcându-se aceasta în mod regulat, Grecii au început să socotească timpul după olimpiade. Prima olimpiadă s'a socotit cea din a. 776 a. Chr. În felul acesta s'au putut stabili în mod cronologic întâmplările istoriei grecesci, după cum le hotărîm noi după nașterea lui Christos.

Jocurile pitice se făceau tot la patru ani în apropierea orașului Delfi în onoarea zeului Apolo Pitianul. Aici nu erau numai întreceri gimnastice, ci și în cântece și muzică.

Jocurile nemeice se făceau tot la doi ani în onoarea lui Zeus aproape de orașul Nemea din Argolis.

Jocurile istmice, în onoarea lui Poseidon, se serbau pe istmul dela Corint tot la cinci ani.

Amficioniile.

Amficioniile erau la început întovărășiri de state pentru scutirea unui templu. Cea mai însemnată era *amficionia delfică*, întemeiată de 12 state mai ales pentru scutul templului dela Delfi. În curînd au ajuns amficionia aceasta

și la însemnătate politică, stabilindu-se nise hotărâri (de drept internațional¹⁾), cari trebuiau respectate și în timp de război. Așa d. e. oștirii dușmane îi era interzis să abată, la asediul unui oraș aparținător amficioniei, apa, să oprească intrarea victualiiilor, să dărîme orașul cucerit ș. a. Fiind-că templele lor nu puteau fi atacate, oamenii își păstrau în ele comorile lor. La sărbările comune religioase veniau și comercianți din toate părțile, așa că în jurul templului era ca și la un târg de țară.

Oraculul.

Grecii cei vechi erau de credința, că zeii își fac de lucru cu oamenii în mod nemijlocit. Mai credeau, că aceia le împărtășesc anumite descoperiri. Din credința aceasta au isvorit întocmirea oraculelor. Grecii aveau mai multe oracule, la însemnătate mare a ajuns însă numai *oraculul dela Delfi*.

Intr'o vale a muntelui Parnas din Fochis era o gaură în pământ, din care eșiau aburi înecători. De-asupra acestei spărturi era pus un scaun cu trei picioare. Totul era cuprins între nise zidiri ciclopice. Prorociile le făcea o femeie, la început o fată, mai târziu o babă, care se așeza pe scaun. Gazurile, ce eșiau din pământ, o amețiau și ea începea să borborosească vorbe fără nici un înțeles, cari erau socotite ca dictate de zeul Apollo. Preoții, cari erau lângă ea, însemnau totul pe tăblițe. Din vorbele fără șir ale Pitiei preoții compuneau, după sfătuiri îngrijite, prorocia. Aceasta era mai totdeauna ca o găcitoare, așa că o puteai înțelege în mai multe feluri.

¹⁾ Drept, la care trebuie să țină mai multe state.

Prorociile acestea, pe cari nu le cereau numai Grecii, ci chiar și popoare străine, au făcut de multe-ori și bine, impedecând răsboaie între semințiile grecesci sau inflăcărându-le în vreme de primejdie. Mai târziu însă și-au pierdut din însemnătate, parte pentru-că poporul s'a deșteptat tot mai mult, parte pentru-că s'a dovedit, că preoții pro-rociau după placul celui-ce plătia mai bine.

Răsboaiele cu Persii.

Exemplul dat de Atena prin democratizarea constituției ei au influențat și asupra coloniilor grecesci (ionice) din Asia mică mai ales. Aici comerțul și industria se aflau pe o treaptă mai înaintată ca în patria veche, și avântul, ce l-a luat Atena în urma întocmirilor nouă ale lui Cleistenes, a născut în orașele ionice din Asia mică dorința ferbinte de a le introduce și acolo. Inceputul l-a făcut orașul Milet. Mai toate coloniile erau stăpânite de tirani, cari erau supuși regelui din Persia. Miletul și-a alungat tiranul, exemplu urmat și de ceilalți. Prin aceasta au ajuns la ceartă cu Persii, contra cărora s'au răscolat. Temându-se, că nu se vor pute împotrivi puterii uriașe a Persilor, au cerut ajutor dela frații din Grecia. Sparta n'a voit, Atena însă le-a trimis 20, Eritria 5 corăbii de răsboiu. Grecii au fost la început norocoși, căci au cuprins orașul persian Sardis. Trupele ateniene au suferit însă o mică înfrângere, ceea-ce le-a făcut să se rentoarcă acasă. Inzadar au luptat Ionienii (Grecii) din Asia mică, pentru-că armata persiană și mai ales vechiul păcat grecesc, neunirea, i-a zdrobit. Miletul și alte orașe ionice au fost cuprinse de Persi (497 a. Chr.). Parte mare dintre bărbați au fost uciși, femeile și copiii

au fost duși în lăuntru Asiei. Preste cei rămași s'a întărit din nou puterea persană.

Urmarea cea mai însemnată a acestor lupte a fost hotărîrea regelui persian *Dariu* de a începe răsboiu cu Grecia, ca să o pedepsească pentru ajutorul dat Jonienilor și să o prefacă în provincie persiană. Mânia lui *Dariu* contra Atenienilor era așa de mare, încât în fie-care ți trebuia să strige un sclav înaintea lui: „Stăpâne, — adu-ți aminte de Atenieni!“

Prima și a doua expediție a lui *Dariu* contra Grecilor. (493—490 a. Chr.).

Prima expediție contra Grecilor a fost condusă de *Mardoniu*, ginerile lui *Dariu*. Ca să mulcomească pe Grecii din Asia mică, a depus pe toți tiranii din orașele lor înființând în ele guverne democratice, apoi a trecut preste Hellespont în Europa. O flotă puternică îl însoția înaintând de-alungul țărmurului grecesc. Un vifor a nimic înșă flota persiană, iar' armata de pe uscat a fost sdrobită. *Mardoniu*, rănit, a trebuit să se rentoarcă la Asia.

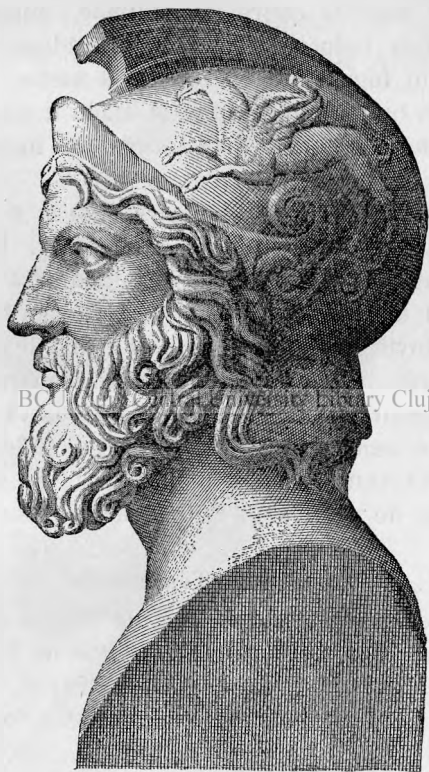
Dariu s'a pregătit pentru o a doua expediție. Înainte de a pleca nouăle cete barbare, a trimis herolți în toate statele grecesci, ca să ceară „pământ și apă“ în semn de supunere. Eghina și cele mai multe insule au dat ce li-s'a cerut, numai Atena și Sparta nu s'au plecat, ci din contră, au călcat legile internaționale omorînd pe herolți. La Sparta au fost aruncați în fântână, ca să-și iee de acolo pământ și apă, în Atena i-au împins într'o prăpastie, în care se aruncau criminalii cei mari. Atenienii au pedepsit chiar și pe Greul, care a tălmăcit porunca regelui, murdărînd în chipul acesta limba grecească.

O armată persiană de 100,000 pedestrași și 10,000 călăreți trecu marea pe 600 corăbii de războiu, sub conducerea lui Datis și Artafernes. Toate insulele fură supuse, orașul Eretria de pe insula Eubăa fu dărâmat, locuitorii vânduți ca sclavi. Atenienii cerură ajutor dela toate statele grecesci. Sparta răspunse, că nu poate veni în ajutor înainte de lună plină, celelalte state încă respinseră ajutorul cerut, parte de frică, parte pentru-că pismuiau Atena. Numai din orașul Platea le veniră 1000 într'ajutor.

Atenienii nu-și perdură curajul. Norocul lor a fost, că între cei 10 comandanți aleși pentru anul 490 se afla și *Miltiade*, care cunoscă felul de luptă al Persilor. El fusese tiran în Chersonesul tracic și supus persian. În urma unei încercări de revoltă contra regelui persian, a trebuit să fugă la Atena, unde a ajuns la mare cinste din cauza destoiniciei lui războinice. Cu mare greutate a înduplecat pe ceilalți comandanți să primească lupta, și încă pe câmpia dela Maraton, unde armata cea mare a Persilor nu se puté desfășura, așa că fronturile celor două armate erau egale.

Armata ateniană de 10,000 plecă la Maraton. Tocmai când odichniau după marș, le veniră și cei o mie de Platei într'ajutor, ceea-ce mări curajul Atenienilor. Miltiade se folosí de aceasta dispoziție sufletească a lor și comandă începerea luptei. Atenienii atacară oastea persiană în fuga mare, ca să scape mai curând de ploaia de săgeți, cu care fi întimpinără Persii. Mijlocul armatei ateniene, lăsat într'adins mai slab, se retrase, și Persii năvăliră în lăuntru, ca cu atât mai ușor să fie zdrobiți de Atenieni. Aceștia tăiau în Persi ca într'o turmă de oi. N'a trecut mult și

oastea celor 110,000 Persi fugea în ruptul capului spre
țermurul mării, ca să scape de loviturile Grecilor. Aceștia
după ei, tăind și junghiind fără milă. Grecii se aruncară

Miltiade.

și în mare după ei, luându-le șapte corăbii. Cât de mare
era înflăcărarea, a dovedit și Chinegheiros. Acesta apucă
cu mâna o corabie persiană. Persianii i-o taie, dar' el se

apucă cu cealaltă mână de corabie. Numai după-ce i-au tăiat-o și pe aceea, s'a putut mântul corabia.

Flota persiană plecă iute cătră Atena, creșdend că va ajunge acolo inaintea oștirii lui Miltiade, putendu-și astfel rēsbuna rușinea îndurată. Miltiade prevēduse însă gândul lor și plecă in fuga mare cu oștirea la Atena. Când ajunse flota persiană in portul Pireului, Miltiade ii aștepta gata de o nouă luptă. Persii nu mai îndrăsniră însă, ci plecară cătră Asia.

La câte-va zile după invingere veni și o oaste spartană de 2000 soldați in ajutorul Atenienilor. Ei se duseră să vadă câmpul de luptă, apoi se rentoarseră acasă.

Mare și meritată a fost mărirea câștigată de Atenieni prin aceasta invingere (490 a. Chr.). O mână de oameni, inflăcărati de dorul libertății și dragostea nemărginită pentru limbă și obiceiuri naționale, a bătut o oaste mare, compusă însă din oameni fără nici un avēnt sufletesc. S'a dovedit, ca totdeauna, că nu mulțimea trage in cumpenă, când e vorba de primejdie, ci inflăcărarea pentru bunurile naționale.

Aristide și Temistocle.

Miltiade nu s'a bucurat mult de cinstea de a fi mântuit patria. Inceșdut in norocul lui, a pornit cu flota grecească să cucerească insulele Ciclade și apoi Paros, care ajutase Persilor. Intreprinderea nu i-a succes și el a fost condamnat să plătească statului o despăgubire de 250,000 cor. (50 talanți). Neavēnd suma aceasta de bani, a fost inchis și in inchisoare a și murit. El a aflat însă in Aristide și Temistocle doi urmași vrednici, cari încă au sciut să scape patria de primejdia persiană.

Aristide a fost unul din caracterele cele mai nobile, pe cari le-a produs Grecia. Sentimentul lui de dreptate era așa de viu, încât fu numit „Cel drept“. Mulți Atenieni nu mai mergeau la judecătoriile publice, ci se mulțămiau, în casuri de neînțelegeri, cu judecata lui *Aristide*.

Temistocle.

Temistocle era o fire cu totul deosebită de a lui Aristide. Fiul unui cetățean sărac, nu moștenise avere nici strălucirea unui nume, dar' cu atât mai mari erau darurile spiritului lui. În toată viața lui s'a străduit să ajungă cel dintâiu în Atena. El și-a câștigat prin hărnicia lui deosebită toate cunoștințele cerute pentru un orator (vorbitor), strateg (cunoșcător de trebile războiului) și bărbat de stat, ceea-ce nici nu era tocmai greu în Atena, unde constituția democratică îi da ori-cui dîlnic prilej pentru scopul acesta.

Pofta de mărire a lui Temistocle l-a adus în curînd la neînțelegeri cu Aristide. Acesta se lupta pentru interesele proprietarilor de pămînt, Temistocle pentru ale comercianților și industriașilor. Pentru înflorirea industriei și a comerțului cerea Temistocle înmulțirea flotei comerciale și supunerea insulei Eghina, care amenința să întrecă Atena în comerț. La toate acestea se împotrivia Aristide. Temistocle a încercat atunci cu ostracismul. Acusând pe Aristide, că amenință să devină periculos patriei, poporul l-a esilat pe timp de zece ani. O mică întâmplare dela acest ostracism ne arată caracterul lui Aristide într'o lumină deosebit de frumoasă. La votare se apropie un țeran de Aristide cu rugarea să scrie numele lui Aristide pe tablita de lut, pentru-că nu scia scrie. El îl întreabă: „Cunosci tu pe Aristide?“ — „Nu-l cunosc“. — „Ți-a făcut el vr'un rău?“ — „Nu mi-a făcut nici un rău, dar' mă năcăjesc, când aud, că numai pe el îl numesc „Cel drept.“ Aristide și-a scris numele.

Scăpat de potrivnicul lui, Temistocle a creat în curînd o flotă puternică. Neajungînd mijloacele, ce le da constituția de pînă atunci, s'au votat legi nouă, cari deo-

bligau nu numai pe proprietarii cei mari să contribuie pentru susținerea flotei, ci pe toți cetățenii.

Urmările s'au vădut în curând. Eghina fu supusă, așa că Atenienii nu mai aveau concurenți în comerț. Tot flota ateniană a mântuit libertatea Greciei de inamicul din Asia, care se apropia din nou.

A treia expediție a Persilor.

(480—479 a. Chr.).

Regele Dariu a făcut pregătiri nouă pentru războiul cu Grecia. El murî însă și pregătirile le continuă fiul său *Xerxe*. El adună din toate provinciile supuse lui, dela India până la Tracia și Egipt, o oștire uriașă compusă din 1 milion 700,000 pedestrași și 80,000 călăreți. O flotă de 1200 corăbii de război și 3000 corăbii de transport se alătură acestei armate.

Grecia părea perdută, mai ales că Tesalia, Teba și Argos cercau să facă pace cu Persii. Cu toate acestea, Grecii nu-și perdură curajul. Mai întâiu au încetat cu ceretele dintre singuraticile state, apoi au format, sub conducerea Spartei, o federațiune (tovărășie). Oraculul din Delfi a prorocit, că Atena se va mântui numai după ziduri de lemn. Temistocle explică prorocia spunând, că zidurile de lemn sunt corăbiile.

Intr'aceea oștirea persiană se rostogolia ca o mare înspre Grecia. La sfatul lui Temistocle s'a decis, ca la pasul Termopilelor să se facă prima încercare de a opri pe Persi. Locul era foarte potrivit, pentru-că fiind trecătoare îngustă, o armată mai mică putea să oprească și pe una mai mare. Cu totul erau vre-o 7000 Greci la Ter-

mopile, între cari 300 Spartani, 1000 Tegeați și Mentinei, 400 Corinteni, 700 Tespieni, 400 Tebani ș. a. Grecii nu trimiseseră mai mulți, pentru-că tocmai atunci s'erbau jocurile olimpice, pe cari nu voiră să le amâne cu toată primejdia, ce-i amenința. Comandantul armatei grecesci dela Termopile era regele spartan *Leonidas*. Xerxe a așteptat patru zile, crezând că Grecii vor fugi. În ziua a cincea a trimis o parte mare a oștirii, ca să-i atace. Persii au fost însă respinși cu rușine. În strimtoarea Termopilelor nu le ajuta Persilor mulțimea. După o luptă îndelungată credea Xerxe, că toți Grecii vor fi răniți, de aceea a comandat un nou atac. Și acesta s'a spart de eroismul Grecilor ca valurile mării de stânci. S'a aflat însă între Greci un trădător, rămas proverbial, cu numele *Efialte*. Acesta a arătat Persilor, pentru o sumă mare de bani, un potec preste munte, pe care puteau ajunge și în spatele Grecilor. Soartea acestora era acum hotărâtă. Aflând *Leonida* despre incunjurarea lui, a trimis pe cei mai mulți Greci acasă, rămânând numai Spartanii, Tespienii și Tebani, cu totul vre-o mie doue sute, cari, fiind siguri de moarte, s'au și sfințit pentru aceasta prin preotul lor.

În dimineața zilei următoare a plecat oștirea persiană din nou contra celei grecesci, atacându-o și dela spate. Aceasta a luptat însă cu un eroism așa de mare, încât mulțimea Persilor uciși era nenumărată, mai ales că comandantii lor îi mânau cu bicele înainte. Toate au fost însă în zadar: Grecii au fost înăbușiți de mulțimea barbarilor. Numai o parte din Tebani a scăpat, trecând pe partea Persilor. Se povestesc, că între cei scăpați a fost și un Spartan, *Aristodemus*. Acesta și cu *Euritus* se bol-

năvise de ochi, de aceea Leonida îi trimisese acasă. Aușind pe drum despre tradarea lui Efilalte, Euritus s'a întors înapoi și a murit moarte de erou cu ceilalți. Aristodem însă s'a dus la Sparta, unde nime nu i-a luat în samă scusa cu morbul, așa că a fost socotit de necinstit. Nime nu vorbea cu el și toți îl numiau Aristodem cel laș.

Despre luptele dela Termopile s'au păstrat la istoricii greci unele amănunte, cari aruncă o lumină viie asupra inimilor de fer ale Spartanilor. Xerxe trimisese înspre castrele spartane un călăreț, ca să le spioneze. El vădu pe Spartani făcând deprinderi gimnastice, alții peptenându-și părul cel lung. Nici unul nu-i avea grija. Mirat de aceasta nepăsare, scrise Xerxe lui Leonida: „Dacă te supui, te voi face stăpân preste Grecia“. Leonida răspuse: „Mai bucuros mor pentru patrie, decât să o supun“. Într'o altă scrisoare țise: „Lapădă armele!“ „Vină de le ia!“ îi răspuse Spartanul. Precum era regele, așa erau și ceilalți Spartani. Un Grec țise cătră unul din aceștia: „Persii sunt așa de numeroși, încât săgețile lor vor întuneca soarele“. „Cu atât mai bine, căci vom lupta în umbră“.

După-ce a perdut 20,000 oameni, între cari doi ficiori ai regelui Darius, armata persiană s'au vârsat preste Grecia nordică și de mijloc. pustiind totul. Flota grecească, care încă făcuse mari stricăciuni celei persiane, se retrăsese în strimtoarea dintre insula *Salamis* și Atica. Comanda flotei o avea Spartanul Euribiade. Când s'a aflat, că și Atena e pustiită, o parte mare a Grecilor a voit să părăsească pe Atenieni. Temistocle s'a folosit atunci de un șiretlic. El era convins, că flota persiană poate fi invinsă

numai la un loc mai strimt, unde nu se putea mișca bine cu corăbiile ei cele mari. A trimis deci la Xerxe scire, că el, Temistocle, e amicul Persilor; aceștia să grăbească și să încunjure flota grecească adunată la Salamis, ca să nu scape de acolo. Xerxe i-a creșut și a dat poruncă pentru lupta pe mare (20 Septembrie 480 a. Chr.). Cu corăbiile lor mai mici, au învins Grecii flota cea mare a Persilor, cari au fugit la Asia. În Grecia a rămas însă o armată de 300,000 Persi sub comanda lui *Mardoniu*, care are să răsbune rușinea îndurată. Incercarea lui Mardoniu de a atrage pe Atenieni pe partea sa a fost respinsă de aceștia. Atenianul Licidas, care a propus pacea, a fost ucis cu petri, femeile ateniane au intrat în casa lui și i-au omorât nevasta și copiii.

După multe certe și amănări s'au întrunit Grecii comandați de Spartanul *Pausanias* (479 a. Chr.) pe câmpia dela *Platea*, unde-i aștepta Mardoniu. Lupta a fost grea, căci și Persii se țineau cu bărbăție. După-ce a căzut însă Mardoniu, oastea persiană a luat-o la fugă. Numai o parte mică din ea a mai ajuns în Asia. În aceeași zi flota grecească a învins pe cea persiană la promontoriul *Micale*.

Pe timpul, când cei din patria veche luptau contra barbarilor din Asia, Grecii din Sicilia aveau lupte grele cu Cartagenienii¹⁾. Tocmai când Grecia serba învingerea dela Salamis, coloniile din Sicilia nimiciră armata de 300,000 a Cartagenienilor. Grecii învinseseră pretutindeni.

¹⁾ Cartago era un oraș pe țărmul de nord al Africei, în apropiere de Tunis.

Atena după Salamis.

Atena, în frunte cu Temistocle, se putea lăuda, că a scăpat Grecia de primejdia persiană. Temistocle nu-și socotia însă chemarea de împlinită. El voia să facă din Atena centrul politic și cultural al întregii națiuni grecesci. În scopul acesta întări mai întâiu Atena, îngrădind-o cu ziduri puternice. Ca să dea comerțului un avânt și mai mare, lărgi și întocmi portul Pireu, făcând din el primul port al Mediteranei. Fortificarea Atenei stîrni împotrivirea Spartanilor, cari își vedeau primejduită hegemonia peste Grecia prin înălțarea Atenei. La pierderea cinstei, de cari se bucuraseră până atunci, contribuî mult și regele lor Pausania, comandantul Grecilor în lupta dela Platea. El continuă lupta contra Persilor, traian acestora, bogățiile lor îl făcură însă lacom și el intră în legătură cu regele Persiei în scop de a scăpa de asprimea legilor spartane. Tradarea lui se dovedî, el muri de foame, când se refugiase într'un templu din Sparta de frica pedepsei, ce-l aștepta. Grecii aliați recunoscără hegemonia maritimă a Atenienilor.

În lupta cu *Aristide* cădû în sfârșit și Temistocle. Cel dintâiu propuse o lege, în virtutea căreia și cetățenii din clasa IV de avere (cei mai săraci) să poată ajunge în funcțiunile statului. Câștigând poporul în felul acesta, lui *Aristide* nu i-a fost greu să mijlocească esilarea lui Temistocle prin ostracism. Temistocle a murit în Persia. După îndepărtarea lui, *Aristide* a creat *federațiunea delică*, compusă din insulele grecesci și orașele grecesci din Asia mică. Scopul acestei federațiuni era crearea unei flote și a unei armate comune,

comandate de Atena. La început contribuiriile se făceau în natură, mai târziu în bani, pe cari îi administra Atena.

În a. 465 moare Aristide sărac, așa că copiii rămași după el a trebuit să-i crească statul.

După moartea lui Aristide întemplările din Atena sunt legate de numele lui *Cimon*. Acesta alungă cele din urmă rămășițe de Persi din Tracia, trece în Asia și bate pe Persi la Eurimedon (468 a. Chr.). Din prada făcută împreună Atena și portul Pireu cu ziduri lungi. În curând izbucnesc între Sparta slăbită de o răscoală a Heloților și între Atena un război, care se încheie prin o pace de 5 ani. Cimon continuă războiul contra Persilor, moare însă rănit.

După moartea lui Cimon ajunge conducător în Atena *Pericle* (449—431 a. Chr.). Sub conducerea lui, Atena ajunge la culmea puterii politice împreună cu cea mai mare înflorire a științei și artei grecesci. El a contribuit însuși mult la aceasta înflorire, de aceea timpul acesta a și fost numit *epoca pericleică*. Avuțiile cele mari strânse în Atena, parte mare dela confederați, le-a folosit Pericle, ca să plătească pe judecători (heliasti), apoi pe soldați în timp de război, dar' mai ales ca să împodobească Atena cu clădiri frumoase și alte obiecte de artă, cari au făcut din ea cel mai frumos oraș al lumii vechi. La munca aceasta artistică l-au îndemnat parte iubirea lui față de artă, parte înțelepciunea lui ca bărbat de stat. În Atena se înmulțiseră, cu toate bogățiile strânse acolo, cetățenii săraci, pururea gata pentru nerindueli. O parte mare din aceștia își aflară ocupațiunea la lucrările puse la cale de Pericle, o altă parte fu trimisă să întemeieze colonii în Italia și pe țărmurile Mării-negre. Coloniile acestea nouă se deosebiau însă de cele

vechi, pentru-că ele rămăseră în legătură cu patria veche. Progresul politic și economic al Atenei cauză un nou războiu între Sparta și Atena (447 a. Chr.), care se termină însă curând prin o pace stabilită pe 30 ani, care abia a ținut însă 16 ani.

Pericle.

Răsboiul peloponesiac.

(431—404 a. Chr.)

Lăcomia Atenienilor nu s'a mulțămît cu cele dobândite în epoca pericleică. N'a fost destul, că din confederații (soții) lor, la început egali în drepturi cu Atenienii, au făcut un fel de clăcași, cari aveau să lucre pentru sporirea avuțiilor pe sama celor din Atena, ei în curând au început să supună toate coloniile pentru de a pute da comerțiului atenan o întindere cât mai mare. Multe din coloniile acestea erau docrine, în deosebi corintice, și Atena s'a vedit încurcată în curând într'o ceartă cu Corintul. Spartanii, cari priviau cu pismă desvoltarea Atenei și pândiau ori-ce moment de-a lovi în ea, s'au dat pe partea Corintului. Răsboiul început în felul acesta, întindându-se pe tot teritoriul locuit de Greci, a fost o nenorocire mare pentru Greci, căci a avut drept urmare o slăbire totală a lor. El se purta în modul cel mai barbar, pustiind și jefuindu-se unii pe alții. Luptele de partid din singuraticile state au făcut acest răsboiu și mai respingător, căci partidul aristocratic ține pretutindeni cu Spartanii, numai să ajungă el la putere. Tradarea încă și-a jucat rolul ei murdar, trecând conducători atinși în mândria lor personală dintr'o tabără în cealaltă. La acestea s'au mai adaus și demoralizarea (stricarea moravurilor) prin bani, încercată de Persi, — tot lucruri, cari au grăbit momentul, în care Grecii să-și peardă pentru totdeauna libertatea democratică și să ajungă a fi supuși de străini.

Răsboiul s'a purtat la început prin expediții de jaf făcute de amândouă părțile. Atena a primit însă în curând

două lovituri, cari amenințau să o peardă. Confederați de ai ei începură să o părăsească sperând să-și recapete vechea libertate, ce li-se răpise. În Atena isbugni ciuma îngrozitoare, care secera oamenii cu miile. Intre cei morți a fost și Pericle. Istoricul grec Tucidide, care a trăit pe timpul acela, a descris boala aceasta și urmările ei. El țice, că oamenii cari nu mai erau siguri de ȃiua de mâne, începură să desprețuească toate legile statului și ale religiei. Omorul, jaful și toate fărădelegile erau lucruri de toate ȃilele. Nime nu mai asculta, nime nu mai lucra.

Incetând ciuma, Atenienii au continuat răsboiul, dar' au suferit mai tot infrângeri dela Spartani. În Atena ajunsese la putere partidul aristocrat. Acesta incheiă pace cu Spartanii (421). Pacea aceasta a durat numai șase ani, căci Atenienii începuseră din nou expedițiile lor contra altor state grecesci, ceea-ce făcù pe Spartani să reînceapă lupta. În partea aceasta a răsboiului peloponesiac a jucat un rol mare Atenianul *Alcibiade*. Născut dintr'o familie bogată aristocrată, a dat încă din tinerețe doveȃi de o mare ușurătate de minte și de o dorință nemăsurată pentru mărire. Deși crescut de Pericle și Socrate, cari amândoi au aflat frumoasele daruri sufletesci și trupesci, cu cari era înzestrat, el totuși a rămas sclavul însușirilor rele amintite mai sus. El a cumpărat un câne foarte scump, căruia i-a tăiat apoi coada, numai ca să vorbească lumea de el. În urma unui rēmășag a pãlmuit pe stradă pe unul dintre cei mai de frunte cetățeni, la petreceri și sərbări făcea un lux nebun. Exemple de acestea s'au păstrat multe. Omul acesta a sciut să se facă conducătorul poporului atenian, pe care 'l-a îndemnat să rupă pacea încheiată cu Spartanii și confederații

acestora. Răsboiul se purta cu cruđimea obicinuită. Locuitorii doricci ai insulei Melos, cari nu voriră să se supună Atenienilor, au fost pedepsiți de acestia în modul cel mai barbar. Pe bărbați i-au ucis, pe femei și pe copii i-au vëndut ca sclavi. Intr'aceea se încăeraseră și în Sicilia coloniile ionice cu cele doricce. Atenienii trimiseră o armată comandată de Alcibiade în ajutorul celor dintâiu. Înainte de plecare Alcibiade făcuse eară una din ștregăriile lui, ciuntind statuile deului Hermes. Lucrul s'a dovedit după ce ajunsese el în Sicilia. El fű rechemat la Atena, ca să fie judecat. Alcibiade să reîntoarce, dar' nu la Atena, ci la Sparta. Atenienii fură bătuti în mai multe lupte, între cari cea mai nimicitoare a fost în Sicilia lângă riu-lețul Asinarus, unde s'a prăpădit aproape întreaga armată a lor. Spartanii se aliară cu Persii. Alcibiade se vedű bănuít de Spartani, de aceea îi părăsi și, după câte-va biruințe asupra

Alcibiade.

lor, se reîntoarce la Atena, unde fû primit cu mare bucurie. A fost însă silit să părăsască din nou patria și după-ce a petrecut câțva timp în Tracia a trecut la Persi, unde a fost ucis.

În fruntea armatei aleseră Spartanii pe *Lisandru*. Acesta bătù pe Atenieni în mai multe rënduri, le cuprinse coloniile, deslipì pe toți confederații de Atena. La gura râului Egos potamos nimici flota ateniană. Soldații prinși fură uciși fără milă. Atena fû cuprinsă de armată spartană, zidurile și toate întăriturile fură dărimate, constituția democratică înlocuită cu una oligarchică compusă din 30 aristocrați, cunoscuți în istorie sub numele de „*Cei treizeci tirani*“ (404 a. Chr.).

În modul acesta s'a terminat războiul peloponesiac, care a durat 27 $\frac{1}{2}$ ani.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Hegemonia spartană. Teba. Filip al Macedoniei.

După căderea Atenei, Spartanii ajunseră stăpâni Greciei. Ei delăturară pretutindeni constituția democratică, înlocuindu-o cu una oligarchică, care urmăria cu venin și sabie pe cei-ce cutezau să se împotrivescă.

Puterea cea mare, la care ajunseseră Spartanii, a fost însă cauza ruinei lor. Legile lui Licurg nu se mai cinstiau în Sparta, unde se grămădiseră în mâinile câtorva avuții mari. Aur și argint aflai acum în Sparta mai mult ca în Atena, legea, care opria vânzarea moșiei, să delăturase, așa că pământul ajunsese proprietatea câtorva familii, iar' ceialți Spartani cerșiau. Toate treburile de stat le hotăriau

eforii și gerusia, adunarea poporală rar se mai convoca. Spartanii cei mândrii, dar' cerșitori, ajunseseră să se întovărășască cu sclavii lor, ca să scape de jugul, în care-i pusese cei câți-va bogați. Incercările acestea erau însă înăbușite cu cruzimea, care i-a deosebit totdeauna pe Spartani.

Slăbiciunea Spartanilor a folosit-o o parte din statele grecesci subjugate, ca să alunge pe tiranii puși stăpâni preste ele. În Atena a făcut aceasta *Trasibulos*, în Teba *Epaminonda* și *Pelopidas*. Teba ajunsesese chiar pentru timp scurt în fruntea Greciei. *Epaminonda* bătut pe Spartani la Leuctra, (371), apoi îi atacă în propria lor țară și-i bătut la Mantinea (362). În lupta aceasta cădut și viteazul Teban. Statele grecesci erau acum așa de slăbite, încât încheeară pace. Ele fură însă în curând supuse de Filip II, regele Macedoniei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Macedonia se află la nordul Greciei. O parte a țării era locuită de populațiune dorică, partea muntoasă de Traci și Iliri, cari se ocupau cu economia de vite. Mai târziu s'au contopit cu Greci, sub a căror influință culturală au și fost totdeauna. În fruntea țării era un rege. În a. 359 ajunse rege *Filip II*, care își câștigase în Grecia o frumoasă cultură. Deși marinimos, viteaz, plăcut și plin de înflăcărare pentru cultura elină, era șiret, fariseu, răsbunător și fără milă la mânie. El își pusese în gând să supună Grecia stăpânirii lui. Prin zizanie, bani și pe urmă și prin arme își ajunse ținta. Grecii fură bătut la Cheronea (338 a. Chr.), mai ales cu ajutorul *falangei* macedonene. Infanteria armatei macedonene era adecă așezată în 16 șire îndesuite, fie-care soldat cu lance lungă de 5 metri, cari formau o pădure de țepe ascuțite, în care nu putea pătrunde dușmanul.

În anul 337 înainte de Christos s'a ținut un congres național a Corint; unde Filip a fost ales comandant al Grecilor în războiul, ce voia să întreprindă contra Persilor. Grecii, cari mai rămăseseră numai cu administrație comunală independentă, se obligară a-l ajuta cu bani și trupe. Filip n'a mai ajuns să-și îndeplinească planul, căci fu ucis de un oficer al lui, pus la cale, precum s'a svonit, de nevasta lui, Olimpia (336).

Alexandru cel mare.

Lui Filip i-a urmat fiul său *Alexandru*, n. 356. În curs de 8 ani a primit o creștere foarte îngrijită de la filosoful grec *Aristotel*. Alexandru însuși a mărturisit, că învățătorului său are de a-i mulțami tot ce era nobil în sufletul lui. „Tatăl meu mi-a dat viață, învățătorul meu m'a învățat să trăiesc cu demnitate“. Alexandru ardea de dorul după mărire și de câte-ori se vestea o nouă învingere a tatălui său, se plângea că acesta nu-i mai lasă nimic de cucerit. În deprinderile corporale întrecea pe toți soții lui. Tatăl său cumpăraseră un cal, Bucefal, care nu suferia pe nime călare. Alexandru, care văzuse, că Bucefal se spărie de umbră, îl ținuse așa, încât umbra să nu-l mai spărie, și se suie pe el. După o alergare selbatică, tânărul Alexandru se rentoarse cu Bucefal îmblânzit la tatăl său, care-i duse: „Fiule, caută-ți altă țară, Macedonia e prea mică pentru tine“.

Când a murit tatăl său, Alexandru era numai de 20 ani. Partida contrară lui din Macedonia se răsculă, Grecii încă creșură momentul potrivit de a-și recâștiga libertatea

dela acest „băiat“. Toți se înșelară însă. Rescuțații din Macedonia fură sugrumați fără milă, Grecii se muieară, îndată-ce apărură între ei Alexandru în fruntea oștirii. În Corint se ținură un nou congres național, care-l alese pe Alexandru comandant al Grecilor contra împărăției persiene.

În orașul acesta Alexandru a făcut cunoștință cu filosoful *Diogene*. Acesta tocmai zăcea în soare înaintea buții, care îi servia de locuință, când veni Alexandru. El intră în vorbă cu Diogene, care îi făcuse lui Alexandru multă plăcere, dovedindu-i, că omul e cu atât mai fericit, cu cât are trebuințe mai puține. Regele îi dăse să ceară vr'un favor. „Feresce-te din soare, că-mi ții umbră“, a fost tot ce-a cerut filosoful. Alexandru a strigat: „Intr'adevăr, dacă n'aș fi Alexandru, aș vrea să fiu Diogene!“

Înainte de a porni contra Persilor, se răscoliră cu popoarele barbare din nordul și nord-estul Macedoniei, ca inspirându-le groază să nu le vină pofta să atace țara lui în timpul, cât va fi dus. Alexandru trecu și Dunărea în România de așii, unde bătura pe *Tribali* și pe *Geți*. În timpul acestei expediții se răspândise în Grecia șovrul despre moartea lui. Grecii se răscoliră din nou, dar înainte de a se fi putut înțelege, Alexandru era cu oastea în fața Tebei, pe care o cuprinsese. Pedepsa a fost barbară: orașul fu dărâmat, locuitorii vânduți ca sclavi. Răscoala grecească se potoli numai decât.

În primăvara anului 334 a. Chr. plecă Alexandru cu o armată de 35,000 soldați contra imperiului uriaș al Persilor. La trecerea râului Granicus se întâmplă prima luptă, în care armata persiană fu sfărâmată. Alexandru, care se aruncă unde era toiu luptei mai mare, scăpă de moarte

numai cu ajutorul generalului său Clit. În armata persiană erau și trupe de Greci mercenari — Grecii ajunseră să se vîndă ca soldați la popoare barbare. Pe toți Grecii prinși i-a ucis. Invingerea dela Granicus i-a pus la picioare o parte mare din Asia mică. Iarna a petrecut-o în orașul Gordium. Într'un castel vechiu din acest oraș se afla un car legat de un stâlp cu o funie înodată într'un mod așa de măestrit, încât nime nu o putea desnoda. O prorocie veche spunea, că cel-ce va deslega nodul gordian va stăpîni Asia. Alexandru l-a tăiat cu sabia.

La *Issus* a fost a doua luptă. Insuși Dariu comanda armata lui compusă din 500,000 soldați, între cari și 50,000 Greci mercenari. Lupta a fost crâncenă, dar' Alexandru a rămas învingător. Dariu abia a scăpat cu fuga, lăsând însă în mâinile lui Alexandru toate averile lui, apoi pe mama, nevasta și copiii lui. Alexandru a cucerit apoi orașul Tirus (Fenicia), a trecut în Egipt și a întemeiat lângă una din gurile Nilului orașul *Alexandria*, care a devenit în curînd un centru de comerț și de cultură grecească. Rentors din Egipt, a mai bătut pe Persii conduși de Dariu la *Arbela* și *Gaugamela* (331). Dariu a fost ucis de câți-va satrapi¹⁾ de ai lui.

Alexandru era acum stăpînul Persiei. El se căsătorî cu o princesă de Bactria, Roxana, se îmbracă în haine persiane, căsătorî Macedonenii cu Persiane, introduse la curte obiceiurile persiane, silind pe Greci să se tăvălească înaintea lui ca înaintea unui dîeu. Macedonenii se revoltară, revolta fu însă înăbușită, câți-va generali fură omoriți, unul Clit,

¹⁾ Guvernatori ai provinciilor persiane.

care mântuise de moarte pe Alexandru, a fost omorit de acesta la o beție.

Creștând, că va pute mulcomi nemulțămirea armatei prin cuceriri nouë, a plecat inspre India, ajungënd până la Indus, fără de-a face multă ispravă. Reintors la Susa, capitala imperiului, a reinceput lucrarea pentru contopirea Persilor cu Grecii, fără rezultat însă. Pentru timp scurt a regulat însă administrația, a croit drumuri nouë, canaluri, a ridicat comerțul și industria, artele și științele, și a întemeiat orașe nouë. In urma unei petreceri a căpëtät fri-guri, cari l-au băgat in mormânt in etate de 33 ani (323 a. Christos).

Făcënd o reprivire asupra isprăvilor lui Alexandru, trebuie să-i admirăm curagiul de-a întreprinde cu o mână de oameni cucerirea unui imperiu uriaș, cum era cel persian. Motivele, cari l-au îndemnat la aceasta, n'au fost însă de loc nobile: de o parte o ambiție nemăsurată de-a se face vestit, fie și cu nimicirea a milioane de oameni, de altă parte dorința de-a se îmbogăți pe sine și tovarășii sei, cari au fost scäldați in daruri răpitate dela populațiunea băștinașă. A fost deci o expediție uriașă de jaf. Urmările scurtei domnii a lui Alexandru încă nu ne pot încânta. Din Grecia până la Indus au curs șiroae de sânge, s'au nimicit mii de orașe și comune, s'au sărăcit milioane de oameni. Și dacă i-ar fi succes cel puțin să răspândească cultura grecească! La o sută de ani după moartea lui nu mai era nici urmă de așa ceva și numai ruine de orașe arătau, că pe acolo a trecut odată un cuceritor. Răpirea naționalității n'a succes, ci din contră, atingerea prea apropiată

între Greci și Asiați a grăbit putrețirea morală a celor dintâi, la ceea-ce a contribuit mult și viața de trântori, ce o duceau Grecii pe spinarea celor supuși.

Imperiul lui Alexandru s'a împărțit îndată după moartea lui în mai multe state, în fruntea cărora steteau foști generali de-ai lui Alexandru. Mai însemnate au fost între acestea *Macedonia cu Grecia, Siria* sub Seleuci și *Eghiptul* sub Ptolemei. Luptele n'au mai curmat între aceste state, cari toate au ajuns, încă înainte de născerea lui Christos, sub stăpânirea *Romei*.

Cultura Grecilor.

Starea economică.

Ocupațiunea. Poziția geografică a ținuturilor locuite de Greci și firea acestora le-a îndreptat încă de timpuriu (v. Partea I.) atențiunea asupra industriei și comerțului. Agricultură și creșterea vitelor se făcea numai pentru împăcarea trebuințelor locale, ba multe produse agricole se aduceau din afară.

Comerțul, care a grămădit atâtea averi în Atena, era mai ales maritim. El se făcea cu cereale, aduse cele mai multe din Bosporul cimeric, vin, unt de lemn, miere, condimente (adiresuri), fructe sudice, plante medicinale și industriale, cânepă, in, lemne de construcție (lucru), cai (din Tesalia), vite, pește sărat, piei, lână, fildeș, aur, argint, aramă, cositor, fer, sare. Productele industriale erau reprezentate prin stoffe de purpură, mătăasă, lână, bumbac, alifii, hârtie și funii din Eghipt, burdufuri din Crimeea, covoare de

Samos, Cipru și Corint, piele atică, arme, mobile, vase de metal și de lut, obiecte de artă din metal, marmoră, apoi sclavi aduși cei mai mulți din Frigia, Tracia, țările scitice, Armenia și Media și vânduți mai ales pe insula Delos de multe-ori cu miile într'o singură și.

Formele comerțului erau, pentru timpul acela, foarte dezvoltate, căci aflăm chiar și un fel de asigurare a mărfurilor. Și atunci erau speculanți de bursă, cari folosindu-se de scirile sosite în piață ridicau sau coborâiau prețul mărfurilor. Pentru scutul consumenților erau luate, îndeosebi în Atena, măsuri legale, fie-care cetățean era obligat să vândă cerealele numai în Atena; străinii, cari debarcau în Pireu, trebuia să vândă acolo $\frac{2}{3}$ din cerealele aduse. În comerțul mărunt erau stabilite prețuri fixe (hotărâte), preste cari nu era ertat să se treacă. Erau inspectori pentru supravegherea comerțului în mare, judecători în afaceri de marină, supraveghetori pentru comerțul mărunt, apoi pentru negustorii de fructe și pentru brutari. Cei-ce folosiau măsuri false erau pedepsiți cu multă asprime.

Meseriile încă au luat în curând o dezvoltare mare. Cu ele se ocupau o mulțime de cetățeni harnici, cari își desfăceau apoi mărfurile și în străinătate. Meseriașii mici au fost însă înăbușiți prin industriașii mari. Grămădindu-se averile cele mari în mâinile alor puțini, aceștia au ridicat fabrici sau mai bine zis manufacturi mari, în cari lucrau mii de *sclavi*. Productele industriale s'au eftinit, meseriașul mai sărac, care lucra numai cu mâinile lui, nu-și mai putea desface marfa și se prefăcù în proletar, care trăia pe spesele statului sau era trimis să împoporeze colonii îndepărtate.

Invențiuni nu s'au făcut multe dela epoca eroică încoace, îndeosebi plugul a rămas tot cel vechiu. Între invențiunile mai mari merită amintire baterea banilor, comerțul maritim, flote de războiu, formarea de orașe mari; invențiuni mai mici: cărămiși arse, mori mănate cu cai, buți, vase pentru păstrarea și transportul beurilor, oglinzi, vase ciselate (smălțuite), brice de ras, instrumente chirurgice, tipar pe pânză, măsuri, sigile, oroloage de soare, șele, lectici (leagăne), car cu cobără, plafonuri boltite, țigle, cigă, cluse pentru animale sălbatice, tăblițe de scris, circiniu, creioane roșii, țesală ș. a.

Viața privată. Grecii erau foarte cumpătați la *mâncare*. Pâne de orz sau de grâu, păstăioase, ceapă, aiu (usturoiu), carne friptă de vacă, oae, sălbătăciuni și pesci uscați erau mâncările principale. Numai în coloniile din Italia de sud aduceau pe masă și delicatose, cum erau scoici, legumi gustoase etc., cari s'au introdus mai târziu și la bogătanii din Grecia veche. Petreceri făceau bucuros, bând vin mult, dar' totdeauna amestecat cu cel puțin două părți apă. Casurile de beție erau rari. La petreceri — simpozii — cântau și jucau. Dimineața se lua un dejun simplu compus din pâne, miere și masline și puțin vin. La ameazi tot așa. Mâncarea principală era cina. Grecii nu ședeau la masă, ci zăceau pe un fel de paturi, sprijinindu-se pe mâna stângă. Înainte și după masă se spălau, pentru-că ei nu folosiau cuțitul și furculița. Din cele aduse pe masă se jefia totdeauna și țărilor.

Îmbrăcămintea era simplă și largă, așa că corpul se putea mișca liber. Cămașa (chiton), cu și fără mâneci, era până pe timpul lui Pericle lungă, mai târziu scurtă. Dorii o făceau din lână, Ionii din in. Preste cămașă purtau un

ciarşaf (lepedeu) mare (himation), pe care-l înfăşurau în jurul corpului. Călăreţii şi tinerii purtau un fel de manta scurtă, prinsă pe umărul drept. Imbrăcămintea femeilor era compusă tot din cele două vestimente principale purtate de bărbaţi, numai cu mult mai împodobite şi mai frumos lucrate.

Femeile purtau părul în diferite moduri: impletit, despletit, conciu, peptenat simplu, impletit cu pantlici, gol, acoperit cu cârpă. Bărbaţii îl purtau sau scurt de tot sau tuns pe jumătate, Spartanii lung. Pe cap aveau pălărie sau căciulă ascuţită, umblau însă mai mult cu capul descoperit. Încălţăminte era sandale (opinci), păpuci sau cisme, la cari degetele eşiau afară.

Locuinţele erau simple şi împărţite în multe odăiţe mici. Păreţii erau tenciuiţi cu lut sau cu var, padimentul era de ghips. Mobile erau puţine, numai mai târziu s'au introdus mese, scaune, paturi, oglinzi frumoase.

Morţii îi îngropau sau îi ardeau. Înainte de înmormântare se adunau rudeniile şi amicii, ca să bocească pe cel mort. În mormânt sau pe catafalcul, pe care se ardea, puneau tot felul de obiecte ca semne de aducere aminte.

Crescerea tinerimii era îndreptată deopotrivă asupra corpului şi a spiritului. Cel-ce nu era îndemânat în fugă, trântă, arme, înotare, se socotia tot aşa de necioplit, ca şi unul care nu scia cetă. Copiii învăţau cetitul şi scrisul, câte odată şi computul, apoi musica. Mai târziu cetiau poezii, îndeosebi pe Homer, din care învăţau de rost şi declamau. Matematica şi ştiinţele naturale, apoi filosofia încoronau instrucţiunea. Un mijloc educativ însemnat erau jocurile de copii. La jocul cu mincea (cotca) lua parte şi bărbaţii.

Un rol însemnat a jucat în economia Grecilor *sclăvia*. Comerțul cu sclavi era foarte dezvoltat, căci ei erau muncitorii cari produceau mărfurile, cu cari făceau Grecii comerțul cel mare. În casă se foloseau puțini sclavi, cei mai mulți lucrau ca meseriași, unii pentru socoteala stăpânului lor, alții plătindu-i o taxă zilnică. Mulți dintre ei lucrau moșiile stăpânilor, cărora le plăteau arândă.

Sclavii se deosebeau prin port de stăpânii lor. Ei nu erau primiți ca martori, puteau fi bătuti de stăpân, la sărbătorile religioase nu puteau lua parte. Sclavul chinuit de stăpânul seu îl putea piri și dacă dovedia, trebuia să fie vândut. Preste tot luat, sclavii nu erau tractați așa de rău la Greci (afară de Spartani) ca la Romani.

Viața spirituală.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Filosofia.

Creațiunea cea mai sublimă a spiritului elin a fost *filosofia*. Înainte de Greci omul nu trecuse preste contemplarea simplă, naivă a lucrurilor și a lumii. Grecul a fost cel dintâiu, care a tras concluziuni din cele observate pentru cele necunoscute. El a creat bazele logicei, teoria experimentului, s'a ocupat cu scopul vieții pământesci, nu s'a mulțumit dar' numai cu adunarea de cunoștințe, ci s'a avântat la cugetarea liberă.

Grecii din Asia mică au dat pe primii filosofi, între cari s'au deosebit *Tales*, *Heraclit*, *Anaximandru* ș. a. *Tales* s'a ocupat și cu astronomia, calculând o întunecime de soare și socotind anul cu 365 zile. *Democrit* (n. 490 a. Chr. în Abdera) a lătit, a vestit, a învățat, a propagat materialismul atomistic, care a rămas și pentru timpurile

următoare fundamentul cercetărilor în natură. Dela *Pitagora* (n. 584 în Samos) avem teorema geometrică a egalității sumei cadelor de pe catete cu al ipotenuzei. *Socrate* n. 469 din părinți meseriași, a fost primul, care, trecând dela filosofia naturală, s'a ocupat cu cercetări etice, învățând virtutea. Elevul lui, *Plato*, a continuat pe drumul acesta și ideile lui au ajuns în legătură cu cele creștine, la a căror răspândire încă au contribuit. *Socrate* a învățat întreaga lui viață virtutea, folosindu-se de ori-ce prilej, fie pe stradă, fie acasă, fie în adunări, fie în călătorii. Elevii lui, cei mai mulți bărbați, i-au răsplătit învățăturile prin o alipire nemărginită. Prin învățăturile lui și-a câștigat însă și mulți dușmani între cei ce erau dușmanii virtuții. Aceștia l-au acusat, că strică tinerimea și batjocoresce pe zei. *Socrate* a fost condamnat la moarte și el a trebuit să bea venin. Elevii lui adunaseră, înainte de moartea lui, o sumă de bani, cu care voiau să cumpere pe păzitorii temniței, ca să-l lase pe *Socrate* să fugă. El n'a voit însă să calce legile patriei, mai ales, că moartea e numai puntea, care duce din viața aceasta într'una mai bună.

Ideile lui *Socrate* le-au răspândit o mulțime de elevi de ai lui, cari se numiau cu mândrie *Socratici*. Între aceștia a eselat indeosebi *Plato*, care se apropie prin învățăturile lui despre Dumnezeu, suflet, viața de veci, iubirea deapropelui, de învățăturile lui *Christos*. Cel mai renumit elev al lui *Plato* a fost *Aristotel* (n. 384 a. Chr.). Acesta a fost unul dintre cei mai mari cugetători ai omenimii. Învățăturile lui au fost mult timp unicele admise și la popoarele creștine și numai în timpul mai nou s'au avântat bărbații de știință la cercetări independente de ale lui.

Zenon (340—260 a. Chr.) a întemeiat școala stoică, care are ca principiu suprem moral armonia între om și natură și independența judecății morale în ori-ce împrejurări (stoicism). *Epicur* (341—270) are ca principiu suprem al eticei beatitudinea, la care să ajungă omul prin exercitarea virtuții. De importanță mai mică sunt *scepticii* — reprezentant principal *Pirrhon* (360—270) — cari învățau, că omul nu poate ajunge nici când la cunoașterea adevărată a lucrurilor. Tot ce privesce partea externă a vieții omenești e indiferent și înțeleptul n'are să-și piardă nici când liniștea sufletească, ori-ce i-s'ar întâmpla.

Științele.

Intemeetorul *istoriografiei* e *Herodot* din Halicarnas. El a făcut călătorii lungi în lumea cunoscută pe atunci și cele aflate le-a descris într'un op voluminos. Istoria lui Herodot e interesantă și pentru noi Români, pentru-că în ea aflăm datele cele mai amănunțite despre Dacia înainte de Romani. O parte mare a opului lui e dedicată descrierii războaielor Grecilor cu Persii. *Tucidides* (n. 471 a. Chr.), îndemnat de istoria lui Herodot, a descris războiul peloponesiac. *Xenofon* a descris expediția celor 10,000 Greci contra Persilor (Anabasis), viața lui Socrate și întemeierea împărăției persice. Istoricii greci de mai târziu aparțin deja lumii romane.

Geografia nu era prea cultivată la Greci, cu tot interesul ce-l aveau față de țeri străine din cauza comerțului lor. *Herodot* a spart și aici drumul în urma călătoriilor lui. În opul lui amintit mai sus ne dă și descrierea țărilor și și popoarelor, la cari a ajuns sau despre cari a putut afla

ceva. Descrierea lucrurilor mai îndepărtate e însă plină de basme. Hărțile (mapele) erau deja cunoscute la Greci. Ei își inchipuiau pământul ca un cârpător, care plutesce pe apă. Cunoscute le erau numai țărilor din jurul Mării-mediterane și Mării-negre.

În *matematică* (geometrie) și *fizică* au fost tot Grecii, cari au pus fundamentul. În științele acestea au escelat îndeosebi *Euclide* (300 a. Chr.) din Gela, *Archimede* din Siracusa, ucis la a. 212 de Romani, *Apolloniu* din Perga, *Ctesibius*, *Heron* ș. a.

Despre *medicină* au scris *Herofil* din Calcedon, *Erasistratus* din Chios și *Serapion* din Alexandria.

Pe la mijlocul secol. 3 înainte de Chr. s'a născut o știință nouă, *filologia*, care se ocupa cu gramatica, afară de aceea ave să păzească scrierile clasice de ciugăriri și alte schimbări, să le explice și apreteze din punct de vedere estetic. Între filologi sunt de remarcat *Eratostene*, *Aristarch*, care a dat textelor lui Homer forma, ce o au și astăzi, ș. a.

Oratoria.

Constituția democratică a Atenei cerea pertractarea publică a tuturor afacerilor politice și judecătorești. Împrejurarea aceasta a fost cauza, că toți cei-ce voiau să câștige poporul pentru ideile lor trebuiau să se perfecționeze în măiestria de a vorbi în public, adică, de a fi oratori (retori). În Atena se formară cu timpul școli de oratorie conduse de oratori încercați. Cel mai renumit orator grec a fost *Demostene*, care a trăit pe timpul lui Filip II al Macedoniei. Renumere și-au câștigat și *Aeschines*, contrarul

politic al lui Demostene, *Licurges* și *Hiperide*. Oratoria ateniană a rămas obiect important de instrucție până în epoca creștină și mulți bărbați de stat romani studiau oratoria în școalele eline.

Artele.

Poesia. Pe timpul lui Pericle și-a ajuns *drama* grecească culmea perfecțiunii. *Aeschilos*, n. 525 a. Chr. a introdus dialogul în dramă. Din dramele lui *Sofocle* au mai rămas numai 7, dintre cari una, *Electra*, e tradusă și românește. *Euripide* a scris *tragedii*, dintre cari cele mai însemnate sunt *Medea*, *Ifigenia în Aulis* și *Ifigenia în Tauris*. *Comedia* satirică-politică a dezvoltat-o *Aristofane*; *Antifane* și *Alexis* supuneau criticei viața estetică și morală.

În poezia *lirică* au excelat *Alceu*, *Sappho*, (Safo), *Ibicus*, *Anacreon* ș. a., pe toți i-a întrecut însă *Pindar*. *Simonide* și *Esop* au cultivat fabula.

Musica se bucura de mare trecere la Greci și au fost chiar și filosofi (Pitagora), cari s'au ocupat cu teoria tonurilor. Musica instrumentală servia mai mult numai ca acompaniament la cea vocală. Instrumente musicale erau lira, ghitara, flaute și fluieri. Fluera, care avea un ton aspru, pătrunzător, se folosea în luptă și la marș.

Focul era o parte constitutivă a tuturor sărbărilor religioase și a creșterii răsboinice. La Dori se jucau și diferite hore.

Teatrul era locul cel mai plăcut Grecilor, căci în el se concentra tot ce producea geniul elin în arhitectură, plastică și poezie. Pe timpul, când se grămădiseră în Atena cele mai multe avuții, dar' în schimb o parte mare a ce-

tătenilor erau proletari, se înființase un fond anume, din care se plătia taxa de intrare la teatru pentru cei săraci.

Teatrul nu era acoperit. El se compunea din trei părți: locurile pentru public, așezate în semicerc, orchestra, unde cânta corul, și scena. Artiștii dramatici purtau masce potrivite după felul piesei, ce se juca.

Din puținele rămășițe de pe vase și alte obiecte se vede, că *pictura* încă se perfecționase mult. Pictori renumiți au fost *Zeuxis* și *Apelles*.

Architectura și-a avut epoca de aur pe timpul lui Pericle. Monumente arhitectonice erau mai numai templele și alte edificii publice, căci și cetățenii cei mai bogați se mulțămiau cu locuințe modeste. Forma templelor era cam aceeași la toți Grecii, stilul era însă deosebit. Stilul *doric* era mai greoiu, mai serios, cel *ionic* mai bogat și mai variat.

În *sculptură* au stăruit artiștii greci să se apropie cât mai mult de-o înfățișare naturală. Lucrările se efectuiau mai numai în marmoră. Statue de zei și persoane însemnate, cioplite mai ales din marmoră, s'au păstrat până în zilele noastre formând și acum modele neintrecute de executare artistică. Între sculptori a escelat *Fidias*, *Praxiteles*, *Leochares*, ș. a. *Lisip* a fost măestru în turnarea de statui de bronz.

Sculptura grecă a reinviat, după căderea Greciei, în Roma, Siracus, Pergamon și Efes.

Tabelă cronologică.

Inainte de Christos.

900	Licurg.
730—710, 645—620.	Răsboaele mesenice.
624	Draco.
594	Solon.
560—511	Pisistrat.
776	Prima olimpiadă.
493—490	Expedițiile lui Dariu.
490	Lupta dela Maraton.
480	Lupta dela Termopile.
—	Lupta dela Salamis.
479	Lupta dela Platea.
449—431	Epoca lui Pericle
431—404	Răsboiul peloponesiac.
404	Cei trei-șeci tirani.
371	Lupta dela Leuctra.
362	Lupta dela Mantinea.
338	Infrângerea Grecilor la Cheronea.
356—323	Alexandru cel mare.
334	Lupta dela Granicus.
331	Lupta dela Gaugamela.

Indice alfabetic.

— Numerii arată pagina. —

Aeschilos . . .	59	Cartageninii . . .	38	Efiatte . . .	36
Aeschines . . .	58	Cheilon . . .	46	Eforii . . .	6
Alceu . . .	59	Cheronea . . .	46	Eghipt. . . .	51
Alcmeoniđi . . .	21	Chinegheiros	31	Epaminonda . . .	46
Alcibiade . . .	43	Cimon . . .	40	Epicur . . .	57
Alexandria . . .	49	Cleistenes . . .	21	Erasistratus . . .	58
Alexandru cel		Clit	49	Eratostene . . .	58
mare	47	Coloni	40	Esop	59
Alexis	59	Comercial	51	Euclide	58
Amfictioniile . . .	26	Constituția		Eunomos	4
Anacreon	59	Spartei	5	Eupatriđi	15
Anaximandru . . .	55	Constituția		Eurimedon	40
Antifane	59	Atenei	14	Euripide	59
Apelles	60	Cripteia	11	Euritus	36
Apolloniu	58	Ctesibius	58		
Arbela	49			Falanga	46
Archimede	58	Dariu	29	Fidias	60
Architectura . . .	60	Datis	30	Fidițiile	8
Archonți	15	Delică, federațiunea	39	Filip II	46
Areopag	15, 19	Demiurgi	15	Filologia	58
Aristarch	58	Democrație	3	Filosofia	55
Aristide	32	Democrit	55		
Aristocrația	3	Demostene	58	Gaugamela	49
Aristodemos	12, 36	Diacri	17	Geografia	57
Aristofane	59	Diogene	48	Geomori	15
Aristomenes	12	Draco	16	Gerusia	6
Aristotel	56	Drama	59	Geți	48
Armata	20			Gordium	49
Artafernes	30			Granicus	48
		Educațiunea			
Bucefal	47	— la Spartani	7	Heliaia	20
Bule	19	— la Atenieni	20, 54	Heloții	11

Heraclit . . .	55	Micale . . .	38	Proprietatea . . .	16
Herodot . . .	57	Milet . . .	28	Ptolemei . . .	51
Herofil . . .	58	Miltiade . . .	30	Roxana . . .	49
Heron . . .	58	Musica . . .	59	Salamis . . .	37
Hiparch . . .	21	Naucrarii . . .	15	Sappho . . .	59
Hiperide . . .	59	Ocupațiunea . . .	51	Scepticii . . .	57
Hipias . . .	21	Oligarchie . . .	3	Selavii . . . 24,	55
Ibicus . . .	59	Olimpia . . .	25	Sculptura . . .	60
Imbrăcămintea	53	Olimpiadă . . .	26	Seisachteia . . .	18
Issus . . .	49	Oraculul . . .	27	Seleuci . . .	51
Istoriografia . . .	57	Oratoria . . .	58	Serapion . . .	58
Jocurile . . .	25	Ostracismul . . .	23	Simonide . . .	59
— olimpice . . .	25	Paidonomos . . .	7	Siria . . .	51
— pitice . . .	26	Parali . . .	17	Sisițiile . . .	8
— nemeice . . .	26	Pausanias . . .	38	Socrate . . .	56
— istmice . . .	62	Pediei . . .	17	Sofocle . . .	59
Laconică,		Pelopidas . . .	46	Solon . . .	17
vorbirea . . .	10	Peloponesiac,		Tales . . .	55
Leochares . . .	60	răsboiul . . .	42	Teatrul . . .	59
Leonidas . . .	36	Pericle . . .	40	Temistocle . . .	32
Leuctra . . .	46	Perieci . . .	11	Termopile . . .	35
Licurg . . .	4	Persii, răsboaele	28	Teseu . . .	14
Licurges . . .	59	Pindar . . .	59	Tiran . . .	3
Lisandru . . .	45	Pirrhon . . .	57	Tiranis . . .	3
Lisip . . .	60	Pisistrat . . .	21	Tirtous . . .	13
Locuințele . . .	54	Pitagora . . .	56	Trasibulos . . .	46
Mâncarea . . .	53	Pitia . . .	27	Tribali . . .	48
Mantineia . . .	46	Platea . . .	38	Tucidide . . .	57
Maraton . . .	30	Plato . . .	56	Xenofon . . .	57
Mardoniu . 29,	38	Poesia . . .	59	Xerxe . . .	35
Mesenia . . .	12	Polidectes . . .	4	Zenon . . .	57
Meseriile . . .	52	Poporului,		Zeuxis . . .	60
Messana . . .	13	adunarea . . . 5,	19		
		Praxiteles . . .	60		

Tabla de materii.

Formarea statelor	8
Sparta	4
Licurg	4
Constituția	5
Crescerea tinerimii	7
Viața privată	8
Poporațiunea supusă	10
Răsboaale mesenice	12
Atena	13
Solon	17
Urmașii lui Solon	21
Statele mai mici	24
Legătura dintre statele grecesci	24
Jocurile naționale	25
Amfictionile	26
Oracul	27
Răsboaale cu Persii	28
Prima și a doua expediție a lui Darius contra Grecilor	29
Aristide și Temistocle	32
A treia expediție a Persilor	35
Atena după Salamis	39
Răsboiul peloponesiac	42
Hegemonia spartană. Teba. Filip al Macedoniei	45
Alexandru cel mare	47
Cultura Grecilor	51
Starea economică	51
Viața spirituală	55
Filosofia	55
Științele	57
Oratoria	58
Artele	59
Tabelă cronologică	61
Indice alfabetic	62

Bibl. Univ. Cluj
 Nr. 618-1940.